

PRZESTĘPCZOŚĆ MŁODOCIANYCH W LATACH 1951—1957 NA PODSTAWIE STATYSTYKI SĄDOWEJ

opracował
Jerzy Jasiński

WSTĘP

Przedmiotem niniejszego opracowania jest przestępczość młodocianych (w wieku 17—20 lat) w świetle danych polskiej statystyki sądowej za lata 1951—1957. Wyodrębnienie tej kategorii przestępców spośród ogółu skazanych dorosłych nie budzi już na ogół obecnie zastrzeżeń zarówno wśród kryminologów, jak i praktyków, czynnych na odcinku sądowym i penitencjarnym. Różnica poglądów dotyczy raczej tylko górnej granicy wieku — czy okres przejściowy między nieletnością a pełną dojrzałością powinien obejmować jedynie roczniki do 21 roku życia, czy też ma sięgać do 24—25 lat. Rezolucja Międzynarodowego Kongresu Ochrony Społecznej z 1958 r. wypowiada się za 25 r. ż. jako granicą, od której dopiero można mówić o pełnej dojrzałości psychicznej i społecznej człowieka. W stosunku do przestępców poniżej tego wieku powinny być stosowane specjalne środki, przystosowane do ich swoistych właściwości psychicznych.

W pracach naukowo-badawczych prowadzonych od kilku lat przez Zakład Kryminologii PAN, dotyczących przestępców nieletnich i młodocianych, ograniczono badania młodocianych do osób w wieku 17—20, jako do tych roczników wieku, co do których panuje zgodność poglądów, iż nie podobna traktować ich jako w pełni dorosłych z punktu widzenia dojrzałości psychicznej i społecznej. Jest to zarazem ta kategoria przestępców, wobec których z reguły zawodzą zwykłe środki represji karnej i których resocjalizacja wymaga według zgodnych opinii stosowania odmiennych sankcji aniżeli u dorosłych.

Podjmując próbę wyodrębnienia ze statystyki sądowej dotyczącej osób

¹Na konieczność zmiany stanu prawnego w zakresie odpowiedzialności młodocianych wskazywano zwłaszcza w »pracach: S. Batawia: *Proces społecznego wykolejania się nieletnich przestępców*, Warszawa 1958, zwłaszcza s. 327—330; S. Batawia i S. Szelaus: *Stu nieletnich i młodocianych sprawców wykroczeń chuligańskich*, „Państwo i Prawo”, 1958, nr 2.

dorostych grupę przestępców młodocianych, mieliśmy na celu analizę przestępczości tej kategorii osób i ujawnienie różnic między ich przestępczością a przestępczością nieletnich i osób w starszych rocznikach wieku. Fakt, iż młodociani odpowiadają karne według tych samych zasad co dorośli i że w trakcie gromadzenia, materiałów statystyki sądowej nie czyni się żadnych różnic między młodocianymi i dorosłymi, sprawia, że opracowanie danych statystyczno-kryminalnych odnoszących się wyłącznie do roczników 17—20 lat natrafiało na znaczne trudności, które tylko częściowo udało się pokonać.

Materiał, na jakim oparte są niniejsze rozważania o przestępczości młodocianych, stanowią dane pochodzące z kart karnych. Na kartach tych odnotowywane są poza, personaliami (na podstawie których ustala się płeć i wiek skazanego), informacje o miejscu jego urodzenia, zamieszkania, narodowości, wykształceniu, zawodzie jego i jego ojca (co stanowi podstawę do wniosków o „pochodzeniu społecznym” skazanego), dane o obywatelstwie skazanego, dacie i miejscu popełnienia przez niego przestępstwa, poprzedniej karalności, osobie pokrzywdzonej, a ponadto — data prawomocnego wyroku, numer akt sprawy i nazwę orzekającego sądu I instancji, artykuł ustawy karnej, dane o wymiarze kary i jej ew. zawieszeniu.

Karty karne winny być sporządzane przez sądy I instancji dla każdego skazanego po uprawomocnieniu się wyroku i przesyłane do rejestru skazanych, znajdującego się w Ministerstwie Sprawiedliwości¹. Nie wdając się w szczegóły sposobu i zakresu działania wspomnianego rejestru, stwierdzić należy, że za pomocą kart karnych rejestracji podlegały skazujące orzeczenia sądowe² za zbrodnie i występki z wyjątkiem: przypadków skazania z równoczesnym uwolnieniem od kary, skazań za występki skarbowe, z ustawy z 19. IV. 1950 r. o zabezpieczeniu socjalistycznej dyscypliny pracy i za występki ścigane z oskarżenia prywatnego, chyba że postępowanie toczyło się z urzędu³; obowiązek sporządzania kart ciążył również na sądach w przypadkach skazania nieletniego na umieszczenie w zakładzie poprawczym.

¹ Zasadnicze kwestie związane z rejestrem skazanych regulowały w badanym okresie: Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 2. III. 1946 r. o rejestrze i statystyce osób skazanych (Dz. U. nr 9, poz. 70), które uchylone zostało następnie przez obowiązujące obecnie Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 10. IX. 1952 r. o rejestrze skazanych (Dz. U. nr 39, poz. 273); istotne jest również Zarządzenie nr 36/52 Ministra Sprawiedliwości z 9. X. 1952 r.: Instrukcja w sprawie wykonywania przez sądy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 10. IX. 1952 r. o rejestrze skazanych (Dz. Urz. Wym. Sprawiedl. nr 2, poz. 15).

² Na równi z nimi orzeczenia Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym.

³ Zaniechano rejestrowania tych ostatnich dwu grup występków dopiero w III kwartale 1952 r. Por. § 2 powołanego Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 10. IX. 1952 r.

Aby umożliwić zebranie materiału statystycznego o skazaniach za występki z ustawy z 19. IV. 1950 r. i ścigane z oskarżenia prywatnego, wprowadzono¹ zasadę wypełniania w tych przypadkach kart statystycznych. W swej treści różnią się one od kart karnych bardzo niewiele (zawierają nieco mniej informacji), inne natomiast jest ich przeznaczenie — wykorzystywane są one tylko dla celów statystycznych, gdy karty karne są ponadto przekazywane do rejestru skazanych.

Sądowa statystyka kryminalna powstawała (i powstaje) w oparciu o materiał pochodzący z kart karnych i statystycznych w sposób następujący: nadesłane oba rodzaje kart zostają opracowane przez przeniesienie treści znajdujących się na niej zapisów — w postaci symboli liczbowych — na specjalne arkusze. Arkusze te przesyłane są następnie do GUS, gdzie na podstawie wypisanych na nich symboli dziurkuje się specjalnego rodzaju karty, umożliwiające maszynowe przeprowadzenie wszelkich obliczeń i sporządzenie odpowiednich tablic.

Oceniając bardzo pozytywnie ten sposób przygotowywania materiału statystyki sądowej², warto zwrócić uwagę na pewną jego właściwość. Zakres danych uwzględnionych w tej statystyce zależy nie tylko od ilości informacji znajdujących się na kartach, ale i od tego, które z nich i, co jest często równie ważne, z jaką dokładnością zostają „zasymbolizowane”. Fakt, że informacje z części wyliczonych powyżej rodzajów zapisów umieszczanych na kartach karnych (statystycznych) nie zostaną w tej pracy przedstawione, tłumaczyć należy w przeważającej mierze tym, że nie brano ich pod uwagę przy „symbolizowaniu”. Niektóre z tych informacji (jak o zawodzie, wykształceniu, „pochodzeniu społecznym” skazanych) zostały pominięte z uwagi na mały stopień ich wiarygodności.

Jak już o tym była mowa, kartę karną (statystyczną) wypełnia się dla każdego przestępcy po uprawomocnieniu się skazującego go wyroku, stąd kart odnoszących się skazanej osoby może wpłynąć do rejestru w ciągu roku (będącego „jednostką obrachunkową”) więcej niż jedna. W statystyce tej przyjmuje się jednak nieściśle, że ilość kart odpowiada ilości skazanych osób, gdy w rzeczywistości odpowiada ona ilości skazań³. Różnice między tymi wartościami są zresztą prawdopodobnie bardzo nieznaczne.

W pracy niniejszej nie udało się zgromadzić danych o wszystkich skazanych młodocianych przestępcach w latach 1951—1957. Brak w niej, poza niezbyt może ważną z punktu widzenia kryminologicznego grupą informacji o skazanych za występki skarbowe, również danych o skazanych

¹ Por. § 15 i nast. powołanego Zarządzenia nr 36/52 z 9. X. 1952 r.

² Chociaż dało by się go jeszcze znacznie uprościć.

³ Jeśli obok określenia „skazania młodocianych” posługiwaliśmy się również terminem „skazani młodociani”, to jednak używany on będzie zawsze w znaczeniu pierwszego z wymienionych określeń.

za przestępstwa z ustawy z 19. IV. 1950 r. o zabezpieczeniu socjalistycznej dyscypliny pracy. Pominięcie ich wydawało się słuszne z uwagi nie tylko na fakt, iż stworzone tą ustawą występki już nimi nie są, ale i dlatego, że charakter tych czynów zdaje się znacznie odbiegać od czynów będących przestępstwami przewidzianymi w kodeksie karnym i wielu ustawach szczególnych.

Poważną wadą zgromadzonego materiału jest brak w nim danych o skazaniach Komisji Specjalnej¹, bez uwzględnienia których — trzeba to wyraźnie podkreślić — struktura przestępczości skazanych zostaje zniekształcona. Również w niedostatecznym tylko zakresie przedstawione będą być mogły wiadomości o młodocianych skazanych przez sądy wojskowe.

Ostatecznie więc w dalszym ciągu tej pracy przeprowadzona zostanie analiza danych o skazaniach młodocianych w latach 1951—1957 przed sądami powszechnymi za popełnione zbrodnie i występki². Z analizy tej wyłączona została problematyka kar orzeczonych wobec młodocianych, wydawało się bowiem, że nie można jej naświetlić bez uprzednich szczegółowych rozważań zasad polityki karnej realizowanej przez sądy powszechne, które to zasady — jak wiadomo — ulegały w badanym okresie parokrotnie istotnym zmianom. Ponadto konieczne zdawało się naświetlenie kwestii kar orzekanych wobec ogółu dorosłych, gdyż dopiero na tak zarysowanym tle można byłoby zbadać, czy i ewentualnie w czym przejawiała się specyfika wymiarów kar, na które skazywano młodocianych. Wreszcie prowadzone obecnie przez Zakład Kryminologii PAN badania indywidualne młodocianych przestępców, w toku których kwestie kar są szczegółowo uwzględniane, zachęcało dodatkowo do odłożenia opracowania wspomnianej problematyki na pewien czas, tak aby można się było oprzeć również na wynikach tych ostatnich badań.

Jak już była o tym mowa, informacje o przestępczości młodocianych pochodzą ze zliczeń kart karnych (i statystycznych).

We wszystkich powojennych publikacjach poświęconych statystyce osób skazanych³ liczby wynikające ze wspomnianych zliczeń traktowano jako zasadniczo odpowiadające rzeczywistej ilości skazanych, wskazując tylko niekiedy na pewne ich braki. Zbadanie, w jakiej mierze stanowisko takie jest słuszne, wydawało się konieczne, w związku z czym niezbędne było sprawdzenie, jak przedstawia się kompletność rejestru skazanych.

W tym celu, biorąc oczywiście pod uwagę skazania za te wszystkie

¹ Było ich w ostatnim okresie działalności tej Komisji, tj. w latach 1951—1954, kilkadziesiąt tysięcy rocznie.

² Z dominiciem występów skarbowych i z ustaw z 19. IV. 1950 r.

³ Bibliografię tych prac znaleźć można w artykule J. Jasiński: *Kilka uwag w sprawie publikacji i opracowań danych statystyczno-kryminalnych*, „Państwo i Prawo”, 1958, nr 7, s. 127 i n.

kategorii przestępstw, w których sporządzane są karty karne i statystyczne, staraliśmy się stwierdzić, ile osób zostało prawomocnie skazanych w każdym roku okresu 1951—1957, opierając się na danych pochodzących ze sprawozdań sądowych, uważanych za względnie wiarygodne źródło informacji. Trzeba zaznaczyć, że wymagało to dokonania wielu przeliczeń. Część związana była z koniecznością pominięcia nierejestrowanych w kartach rodzajów przestępstw¹, do innych zaś zmuszał fakt, że sprawozdania sądowe pochodzące z sądów I instancji zawierają wiadomości o wydanych wyrokach jeszcze nieprawomocnych, stąd należało wprowadzić do nich poprawki uwzględniające zmiany spowodowane przez orzeczenia sądów II instancji.

W toku wykonywania wspomnianych przeliczeń okazało się, że nie można ich przeprowadzić odnośnie do danych za 1956 r., a to z uwagi na pewne komplikacje w sprawozdawczości sądowej, związane z rejestrowaniem rezultatów wykonywania wydanej w tym roku ustawy amnestyjnej. Fakt ten skłonił do pominięcia informacji za ten rok w niniejszym sprawozdaniu. Przemawiała za tym zresztą również i ta okoliczność, że ustawa amnestyjna z 1956 r. ze względu na swój niezwykle szeroki zasięg spowodowała bardzo daleko idące zakłócenia całego obrazu przestępczości, jaki uzyskujemy na podstawie danych statystyki sądowej w latach „nieamnestyjnych”.

Ostateczny rezultat tych badań wskazywał na to, że poważne ilości kart karnych nie były w ogóle przesyłane przez sądy do rejestru skazanych, o czym świadczą dane zawarte w tablicy 1 (podane liczby osób skazanych,

Tablica nr 1

Ilość skazanych dorosłych w latach 1951—1957² według sprawozdań sądowych i kart karnych (statystycznych)

Rok	Ilość skazanych:		Odsetek braków kart
	według sprawozdań	według kart ³	
1951	178 504	136 633	23,5
1952	190 521	139 801	28,4
1953	165 193	155 602	5,8
1954	208 174	189 591	8,9
1955	226 606	207 134	8,6
1957	215 218	176 697	17,9

¹ Nie uwzględniono również występów z ustawy z 19. IV. 1950 r.; odnoszące się do nich zliczenia kart statystycznych robione były zawsze zupełnie odrębnie.

² Zgodnie z danymi z kart karnych w 1956 r. skazano 135 743 osoby.

³ Ilość kart przesyłanych rocznie do rejestru skazanych jest w rzeczywistości nieco większa niż podano w tablicy 1. Zamieszczono w niej bowiem liczby odnoszące się

uzyskane w oparciu o materiał ze sprawozdań, traktować należy oczywiście jako przybliżone).

Jak widać z powyższego zestawienia, różnice między wiadomościami pochodzącymi z każdego z tych źródeł były bardzo znaczne, a wyraźne ich zmniejszenie się w latach 1953—1955 zdaje się być niestety przejściowe. Nie trudno dociec, dlaczego poprawa ta nastąpiła w 1953 r.; był to rok, na którym najbardziej zaciążyły skutki ustawy z 22. XI. 1952 r. o amnestii (Dz. U. nr 46, poz. 309); wyroki skazujące, które zapadłyby w jakiejś części umorzonych spraw, wydane zostałyby przecież głównie już w 1953 r. Umarzanie znacznej ilości drobnych spraw karnych, oczekujących w sądach na rozpoznanie i przejściowe zlikwidowanie istniejących przed wydaniem wspomnianej ustawy zaległości, umożliwiły bardziej sumienne i terminowe nadsyłanie kart karnych;

Warto zwrócić uwagę na fakt, że w sądach z terenu poszczególnych województw braki te były niekiedy jeszcze poważniejsze¹. Na skutek tego — trzeba to podkreślić z naciskiem — zarówno współczynniki przestępczości dorosłych i młodocianych obliczone dla całego kraju, jak i dla poszczególnych województw, byłyby w oparciu o materiał pochodzący ze zliczeń kart nie tylko zaniżone, ale ujmowałyby wadliwie zmienność nasilenia skazań na różnych terenach i w różnych okresach czasu.

Biorąc pod uwagę powyższy fakt, oparto się w tej pracy na liczbach wynikających ze sprawozdań sądowych w odniesieniu do dynamiki skazań, ich rozsiewu terytorialnego oraz kwestii płci i wieku skazanych.

Wobec tego, że liczby te informują tylko o ilości skazanych dorosłych (ogółem i w każdym województwie), powstała potrzeba szacunkowego określenia liczebności młodocianych. Przypuszczenie, że może istnieć wyraźniej zaznaczony związek między wiekiem lub płcią przestępców a nadsyłaniem do rejestru kart odnoszących się do ich skazań, wydawało się mało prawdopodobne². Przyjęto więc, że wśród skazanych, których

do ilości kart, które nadesłano do rejestru najpóźniej w okresie 3 miesięcy po zakończeniu każdego roku kalendarzowego, w ciągu którego uprawomocniło się orzeczenie skazujące. Doświadczenie poucza, że pewne nieznaczne już ilości kart napływają z sądów jeszcze po upływie tego terminu; nie są one już symbolizowane, chociaż naturalnie włącza się je do rejestru skazanych.

¹ Tak np. w przypadkach skazań sądów łódzkich odsetek braków sięgał w 1951 r. — 50%, w 1952 r. — 60%, a w 1957 r. — 37%; w warszawskich w 1951 r. — 58%, w 1952 r. — 52%, w 1957 r. — 21%. (Pewna część kart z obu tych grup sądów, odnoszących się do skazań w 1952 r. została nadesłana, jednak z poważnym opóźnieniem w roku następnym). Stosunkowo najlepiej przedstawiała się sytuacja w sądach woj. warszawskiego, gdańskiego, opolskiego i katowickiego, z których odsetek braków kart w żadnym roku badanego okresu nie przekraczał kilkunastu procent.

² Możliwości takiej nie można jednak pominąć: trzeba bowiem brać pod uwagę, że struktura przestępczości poszczególnych grup skazanych (wyodrębnionych ze względu na wiek i płeć zaliczonych do nich osób) w szeregu przypadkach znacznie się różni.

kart brakowało w zliczeniach za każdy rok, udział osób w poszczególnych grupach wieku oraz mężczyzn i kobiet przedstawiał się tak, jak wśród tych, których skazania zostały zarejestrowane na podstawie kart.

Wydawało się natomiast, że przyjęcie takiego założenia w odniesieniu do innych danych, jak np. o rodzajach przestępstw, recydywie, byłoby już zbyt ryzykowne. Stąd przy przedstawianiu tych innych danych posługiwaliśmy się zliczeniami kart karnych (i statystycznych) bez podejmowania próby określenia, które z nich i w jakim stopniu powinny być powiększone¹. Nie należy więc zapominać o tym, iż są one wyraźnie zaniżone, a można się obawiać, że również wzajemne stosunki liczbowe między nimi uległy w jakimś stopniu zmianie.

Praca niniejsza, wykonana w Zakładzie Kryminologii PAN, oparta jest na materiałach zgromadzonych w Wydziale Sprawozdawczości i Badań Statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości. Większość tablic zamieszczonych w niniejszym opracowaniu przygotowana została przez naczelnika tego Wydziału mgra Józefa Szczuckiego, który udzielał nam poza tym wielu cennych wskazówek i wyjaśnień. Za udostępnienie wszystkich materiałów i bliską współpracę składamy na tym miejscu mgr J. Szczuckiemu specjalne podziękowanie.

I. SKAZANI MŁODOCIANI W LATACH 1951—1957

Ogólne dane odnoszące się do skazań młodocianych na tle skazań wszystkich dorosłych przedstawiały się następująco:

Tablica nr 2

Skazani dorośli i młodociani w latach 1951—1957²

Rok	Dorośli			Młodociani		
	1. bezwz.	wskaźnik	współcz.	1. bezwz.	wskaźnik	współcz.
1951	178 504	100	10,6	30 254	100	15,7
1952	190 521	106,7	11,1	37 079	122,2	19,6
1953	165 193	95,5	9,5	28 846	95,3	15,3
1954	208 174	116,6	11,7	34 523	114,1	18,4
1955	226 606	126,9	12,6	36 887	121,3	19,8
1957	215 218	120,6	11,3	31 733	104,9	17,5

Występowanie zaś korelacji między nadsyłaniem kart i rodzajem przestępstwa, o które toczyła się sprawa, jest zupełnie możliwe (np. z uwagi na odmienną właściwość rzeczową sądu przy sprawach o różne przestępstwa, różnice w częstości zakładania środków odwoławczych itd.).

¹Tak więc dane liczbowe znajdujące się w rozdziałach I, II i III podane zostały według liczb wynikających ze sprawozdań sądowych, a w rozdziałach IV i V wyłącznie w oparciu o zliczenia kart.

²Podawane we wszystkich tablicach współczynniki przestępczości obliczone zostały na 1 000 osób w odpowiednich grupach wieku.

Zaznajamiając się z liczbami zamieszczonymi w powyższej tabeli¹, warto przede wszystkim zwrócić uwagę na fakt, iż na zmiany ilości skazań w każdym roku wpływ wywierały powstające w sądach zaległości w załatwianiu spraw. Na skutek tych zaległości nie zapadały prawomocne wyroki w znacznej niekiedy części spraw, które wpłynęły do sądu w określonym roku — w ciągu tego roku².

Liczby bezwzględne skazanych dorosłych stale wzrastały do 1955 r. Załamanie się tej tendencji w 1953 r. wiąże się, jak już o tym wspomniano, z rezultatami wykonania ustawy amnestyjnej z 1952 r. Liczba ponad 165 tys. skazanych dorosłych w tym roku jest jednak wysoka w stosunku do lat poprzednich, co tłumaczyć należy wydaniem dekretów marcowych, których surowość i bardzo rygorystyczne wykonywanie w okresie bezpośrednio następującym po ich wprowadzeniu spowodowało znaczny wzrost liczby skazań za przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu, a przez to i ogólnej ilości skazań. Trzeba jednak zaznaczyć, że zorientowanie się w rzeczywistej dynamice zmian w ogólnej liczbie skazań w badanym okresie napotyka na poważne trudności: dane, na których się opieramy, nie obejmują bowiem wszystkich skazań za zbrodnie i występki. Uwzględnienie zwłaszcza skazań Komisji Specjalnej, która zniesiona została z dniem 1. I. 1955 r., mogłoby zmodyfikować obraz przebiegu tych zmian.

Powiększanie się liczby skazanych młodocianych przebiegało inaczej niż u ogółu osób karanych — największą ilościowo grupę młodocianych skazano bowiem w 1952 r.

Liczby te ukażą się w innym świetle, gdy weźmiemy pod uwagę wartości współczynników przestępczości, które wskazują na to, jakie było nasilenie skazań osób w odpowiednich grupach wieku. Obliczone one

¹Podano w niej informacje o skazanych tylko przez sądy powszechne (z wyjątkiem skazanych za występki skarbowe i z ustawy z 19. IV. 1950 r.).

Dane odnoszące się do młodocianych skazanych przez sądy wojskowe przedstawiały się następująco: w 1952 r. skazano ich 858, w 1953 r. — 661, w 1954 r. — 327 i w 1955 r. — 55. Około połowy spośród nich skazanych zostało za przestępstwa polityczne z art. 85—88 kk WP (obecnie art. 78—81), w wymienionych latach odpowiednio: 401, 370, 119 i 19 osób; większe grupy stanowili ponadto skazani za „bandytyzm i poplecznictwo band” (122, 99, 77 i 4 osoby), z art. 4 mkk, tj. za nielegalne posiadanie broni (174, 88, 74 i 14 osób) i z art. 18 mkk (80, 31, 17 i 3 osoby).

²Charakterystyczne są bardzo zmiany w ilości spraw (z repertorium Kp), jakie pozostawały w sądach powiatowych na koniec każdego roku: w 1951 r. było ich ok. 128 tys., w 1952 r. liczba ich zmniejszyła się prawie o 60%, bo do 53 tys., by następnie wzrastać — w 1953 r. do ok. 71 tys., w 1954 r. — do ok. 98 tys., a w 1955 r. — do ok. 141 tys.

Na koniec 1956 r. — a więc po drugiej w ciągu badanego okresu amnestii — liczba ta spadła na ok. 88 tys.; w ciągu 1957 r. zwiększyła się ponad dwukrotnie: na 31. XII. 1957 r. ilość zaległych spraw w sądach powiatowych osiągnęła liczbę ponad 177 tys.

zostały na 1 000 osób, informują więc, ilu przeciętnie młodocianych i dorosłych skazano spośród każdego tysiąca tych osób. Jak wynika z tablicy 2, nasilenie skazań dorosłych wzrosło od 1951 do 1955 r. z 10,6 na 12,6 osób (na 1 000), a więc o ok. 19%, podczas gdy młodocianych z 15,7 na 19,8, tj. o 26%. Spadek liczby skazanych, jaki nastąpił w 1957 r., spowodował zmniejszenie się omawianych współczynników, były one jednak nadal większe od zanotowanych w 1951 r. — w odniesieniu do ogółu skazanych o ok. 7%, a gdy chodzi o młodocianych o ok. 12%.

Fakt, iż nasilenie skazań młodocianych zwiększyło się znacznie szybciej niż ilość skazanych spośród nich, tłumaczyć należy tym, że stopniowo wchodziły do młodocianych stosunkowo mniej liczne roczniki niż poprzednio.

Znajdujące się w tablicy 2 współczynniki oznaczają, że w 1955 r. na każdy 1 000 osób w wieku 17—20 lat skazano bez mała 20 osób, tj., że w roku tym był karany sądownie przeciętnie co 50 młodociany, a w 1957 r. co 57 młodociany.

Dane o liczbie osób skazanych w poszczególnych grupach wieku przedstawiają się następująco:

Tablica nr 3

Skazani w 1937 r.¹ i w latach 1951—1957 dorośli, młodociani i nieletni (w odsetkach)

Wiek	1937 ^{1,2,3}	1951	1952	1953	1954	1955	1957	
Poniżej 13 lat	}	2,9	3,1	4,0	2,5	1,9	1,8	
„ 17 „		7,8	8,1	8,7	11,6	8,2	7,2	7,0
„ 21 „		26,3	23,7	26,5	27,0	23,4	22,3	20,7
„ 25 „		39,3	37,2	40,5	40,1	36,8	35,6	34,1
„ 30 „		59,4	52,8	56,7	56,3	54,1	53,6	53,1
„ 40 „		82,0	73,8	76,1	75,5	74,2	74,5	75,7
„ 30 „		92,4	90,7	91,6	90,8	90,2	90,5	90,4
Ogółem	100	100	100	100	100	100	100	

W tablicy 3 podano w szeregach kumulacyjnych odsetki informujące o tym, jaka część ogółu skazanych była w chwili popełnienia przestępstwa

¹ Wszystkie informacje dotyczące skazanych w 1937 r., zaczerpnięte są bądź bezpośrednio, bądź po dokonaniu niezbędnych przeliczeń z pracy D. Łochowskiego: *Sądowa statystyka kryminalna za rok 1837*, „Archiwum Kryminologiczne”, 1939, t. III, z. 1—2, (s. 223—253).

² Skazani za przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego.

³ Poniżej 22 lat.

w określonej grupie wieku. Dane powyższe świadczą o tym, że w latach 1951—1957 21—27% ogółu skazanych stanowili nieletni i młodociani, 34—40% osoby w wieku poniżej 25 lat, a 53—57% osoby, które nie osiągnęły jeszcze 30 lat. W stosunku do okresu przedwojennego, który reprezentują w tablicy 3 dane za 1937 r.¹, (skazani w latach 1951—1957 byli, najogólniej mówiąc, w starszym wieku. Wyjątek stanowią tylko nieletni oraz w pewnej mierze chyba i młodociani², którzy w 1937 r. zajmowali wśród ogółu skazanych nieco skromniejsze miejsce niż w badanym okresie.

Struktura wieku skazanych nie uległa w latach 1951—1957 poważniejszym zmianom. Najistotniejsza z nich dotyczy nieletnich: po początkowym zwiększaniu się ich udziału wśród ogółu skazanych, które zaznaczało się do 1953 r., nastąpiło znaczne jego zmniejszenie. Dynamika zmian w liczbie skazanych nieletnich³ i dorosłych przebiegała inaczej: po 1953 r.⁴ ilość skazywanych nieletnich stale malała, gdy dorosłych do 1955 r. zwiększała się.

W każdym roku okresu 1951—1957 młodociani — obejmujący zaledwie cztery roczniki — stanowili 14—18% ogółu skazanych; następnie cztery roczniki (21—24 lata) — 13—14%, a dalsze pięć roczników (25—29 lat) — 16—19%. Razem więc skazani w wieku 17—29 lat tworzyli grupę obejmującą 46—48% wszystkich skazanych, co znaczy, że niemal co drugi skazany był w wieku 17—29 lat.

Operując tylko odsetkami, informującymi o tym, jaka, część ogółu skazanych przypadała na poszczególne grupy wieku, trudno jest wyrobić sobie należyty pogląd na nasilenie przestępczości w określonych grupach wieku, gdyż grupy te nie obejmują takich samych ilości roczników, a poza tym dlatego, że liczba ludności w różnych rocznikach nie jest taka sama. Trudności te znikają przy posługiwaniu się współczynnikami; zawiera je tablica 4.

Zarówno w 1937 r. jak i w latach 1951—1955 grupą odznaczającą się najwyższymi wartościami współczynników byli młodociani. Gdy jednak

¹ Są to ostatnie opublikowane dane statystyki sądowej z tego okresu, a zarazem pierwsze zbierane w analogiczny sposób co i obecnie. (Por. D. Żochowski: *Sądowa statystyka...* j. w., s. 224).

² Ścisłe ustalenie tego jest, gdy chodzi o młodocianych, o tyle utrudnione, że z danych za 1937 r. nie da się wyodrębnić skazanych w wieku 17—20 lat, lecz tylko w wieku 17—21 lat.

³ Rozumiemy pod tym określeniem zarówno nieletnich, wobec których orzeczono środki wychowawcze, jak i skazanych na umieszczenie w zakładzie poprawczym.

⁴ Szczególnie wielki odsetek nieletnich wśród ogółu skazanych (15,6%), jaki odnotować można w tym roku, związany jest jednak również ze spadkiem liczby wszystkich skazanych dorosłych, spowodowanym wykonaniem ustawy amnestyjnej z 1952 r.

Tablica nr 4

Współczynniki przestępczości skazanych w 1937 r. i w latach 1951—1957
według grup wieku^{1 2}

Wiek	1937 ³		1951		1952		1953		1954		1955		1957	
	wspól.	%	wspól.	%	wspól.	%	wspól.	%	wspól.	%	wspól.	%	wspól.	%
Dorośli ogółem	16,1	57	10,6	68	11,1	57	9,5	62	11,7	63	12,6	64	11,3	65
17—20 lat	28,2 ³	100 ³	15,7	100	19,6	100	15,3	100	18,4	100	19,8	100	17,5	100
21—24 lata	27,0 ⁴	94 ⁴	13,9	89	15,2	78	12,7	83	15,7	85	17,3	87	16,6	95
25—29 lat	23,0	82	13,7	87	15,0	77	13,2	86	17,0	94	18,8	95	18,5	106
30—39 lat	15,9	56	13,1	83	13,0	66	11,3	74	14,0	76	14,5	73	13,7	78
40—49 lat	11,5	41	9,7	62	9,4	48	8,7	57	10,4	57	11,4	58	10,5	60
50 i więcej	5,7	20	4,2	27	3,9	19	3,7	24	4,7	26	4,6	23	3,8	22

w 1937 r. zbliżone do nich nasilenie skazań znamionowało dwie następne grupy skazanych (w wieku 22—24 lat i 25—29 lat), to w badanym okresie stosunkowo wysokie współczynniki zanotowano również w grupie mających 30—39 lat.

Jest rzeczą interesującą, że prawie we wszystkich latach (wyjątek stanowi tylko 1937 r. i 1951 r.) nasilenie skazań było wśród 21—24 letnich mniejsze niż wśród młodocianych (17—20 letnich) i 25—29 letnich. Można

¹ Podane odsetki wskazują na to, o jaki procent było w każdym roku mniejsze (ewentualnie większe) nasilenie skazań poszczególnych grup dorosłych — od nasilenia skazań młodocianych mierzone współczynnikami przestępczości; wartość współczynnika przestępczości młodocianych przyjęta została w każdym roku za 100.

² Uwzględniono tylko skazania za przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego (było ich 349 656). Tak więc podane współczynniki przestępczości za 1937 r. są w stosunku do analogicznych współczynników za lata 1951—1957 zaniżone.

W 1937 r. nie sporządzano kart karnych przy skazaniach za przestępstwa prywatno-skargowe; informacje o tych ostatnich (było ich 48 695) można otrzymać ze sprawozdań sądowych, w których nie podawano jednak wieku osądzonych. Uznanie, że struktura ich wieku była taka sama, jak skazanych za przestępstwa publiczno-skargowe, byłoby oczywiście błędne; trzeba bowiem pamiętać, że ogromną większość tych przestępstw stanowiły lekkie uszkodzenia ciała, naruszenia nietykalności cielesnej i zniewagi.

Jeśli uwzględnimy obie grupy skazanych (możliwe jest to więc tylko odnośnie do ogółu dorosłych), otrzymamy współczynnik 18,2 zamiast podanego w tablicy — 16,1.

Za podstawę dla obliczenia współczynników przyjęto szacunkowy stan ludności w odpowiednich grupach wieku na dzień 31. XII. 1937 r.

³ 17—21 lat.

⁴ 22—24 lata.

się obawiać, że współczynniki, którymi rozporządzamy, nie odzwierciedlają w należyłym stopniu rzeczywistego nasilenia przestępczości i skazań osób w wieku 21—24 lat. Były one bowiem obliczane na całą ludność w wieku 21—24 lat, gdy tymczasem pewna ilość mężczyzn w tym wieku odbywa służbę wojskową i wymyka się w ten sposób spod właściwości sądów powszechnych. Jest więc możliwe, że gdyby współczynniki te obliczone zostały poprawnie, tzn. gdyby uwzględniono tylko osoby 21—24 letnie nie odbywające służby wojskowej, mogłoby się okazać, iż właśnie w tych rocznikach wieku nasilenie skazań jest większe.

W grupie 25—29 letnich zaszły w badanym okresie poważne zmiany w nasileniu skazań. W 1952 r. współczynnik ich był niższy o 23% od współczynnika młodocianych; w następnym roku już tylko o 14%; w latach 1954—1955 zaledwie o 5—6%, a w 1957 r. przewyższał go nawet o 6%. Wartość jego wzrosła w 1957 r. w stosunku do 1951 r. aż o 35%.

Zmiany w wysokości współczynników starszych grup wieku były już mniejsze. Nasilenie skazań młodocianych było w latach 1951—1957 prawie dwukrotnie wyższe niż 40—49 letnich i 4—5 raza większe niż osób w wieku 50 i więcej lat.

Można ogólnie powiedzieć, że w badanym okresie nasilenie skazań młodocianych zdaje się być na ogół największe w porównaniu z innymi grupami wieku oraz że szczególnie wzrost współczynników dał się zauważyć w grupie 25—29 letnich, a następnie wśród 21—24 letnich (o ok. 20%).

Podobny obraz nasilenia skazań znajdujemy zresztą też i w wielu innych krajach, w których bądź młodociani, bądź roczniki bezpośrednio po nich następujące stanowią grupy odznaczające się najwyższymi współczynnikami¹. Ilustrując tę kwestię dane, pochodzące z czterech przykładowo wybranych krajów europejskich, zawiera tablica A².

Tak więc w Norwegii, jak i w Szwecji 18—20-letni młodociani stanowili grupę o największym nasileniu skazań; w NRF ustępowali oni tylko 21—24-letnim. Dane pochodzące z Belgii natomiast zdają się wskazywać na to, że w kraju tym przestępczość młodocianych, nie jest poważnym problemem: współczynnik ich jest zaledwie nieco wyższy niż 40—49-letnich, a stanowi tylko ok. $\frac{2}{3}$ wysokości współczynnika 21—29-letnich.

¹Wydaje się, że dosyć odosobniony wyjątek stanowi tu Anglia i Walia, gdzie największe nasilenie skazań przypada np. w 1954 r.; u mężczyzn na chłopców 14-letnich, a u kobiet na dziewczęta 14-letnie. Por. *Criminal Statistics England and Wales 1954*, Home Office, London 1955, s. XL.

²Z uwagi na bardzo różne zakresy i systemy rejestracji skazań w poszczególnych krajach, wydawało się słuszne nie podawać ani liczb bezwzględnych obrazujących ilość skazanych w tych krajach, ani współczynników ukazujących ich nasilenie, a porzucić tylko na liczbach względnych, które pokażą, jak kształtowały się wzajemne stosunki wartości wspomnianych współczynników.

Względne nasilenie skazań młodocianych i dorosłych w niektórych krajach ¹

Wiek	NRF ² (1955)	Szwecja ³ (1955)	Norwegia ⁴ (1954)	Belgia ⁵ (1955)
18—20 lat	100	100	100	100
21—24 lat	114	89	77	} 149
25—29 lat	85	69	} 23	
30—39 lat	63	47		128
40—49 lat	49	28		94
50—59 lat	30	12	55	
60 i więcej	10	3	13 ⁶	

Powyższy przegląd kwestii związanych z nasileniem skazań młodocianych i dorosłych zawierałby istotną lukę, gdyby nie został uwzględniony czynnik płci. Najważniejsze informacje z tego zakresu zawiera tablica 5.

Zamieszczone w tablicy 5 współczynniki, jak i pozostałe liczby względne, wskazują na, szereg interesujących różnic w nasileniu skazań mężczyzn i kobiet w poszczególnych grupach wieku w badanym okresie.

Nasilenie skazań kobiet było 3—4 razy mniejsze niż mężczyzn; różnice te, największe wśród młodocianych i młodszych roczników zmniejszały się następnie nieco w miarę przechodzenia do starszych grup skazanych. Warto tu zwrócić uwagę na wysokość współczynników 21—24 letnich: wyrażone już poprzednio przypuszczenie, że jego obniżenie (w stosunku do sąsiednich grup wieku) związane jest prawdopodobnie z uwzględnieniem osób odbywających służbę wojskową, zdaje się znajdować potwier-

¹ Wartości współczynników przestępczości młodocianych przyjęto za 100.

² *Die Abgeurteilten und Verurteilten 1955 (Ergebnisse der Strafverfolgung Statistik)*, „Statistik -der Bundesrepublik Deutschland”, t. 172, W. Kohlhammer Verlag, Wiesbaden 1957; obliczone na podstawie współczynników zawartych w tablicy 6 i 9; skazani za zbrodnie i wstętki.

³ *Brottslighten 1955*, „Sveriges Officiella Statistik”, Rettoväsen, Stockholm 1958; obliczone na podstawie współczynników podanych na s. 9; skazani za poważniejsze przestępstwa.

⁴ *Kriminalstatistikk 1954*, „Norges Offisielle Statistikk”, seria XI, nr 234, Oslo 1956; obliczone na podstawie współczynników podanych na s. 9; skazani za poważniejsze przestępstwa.

⁵ *Statistique Criminelle de la Belgique, Annee 1955*, Institut National de Statistique, 1957; obliczone na podstawie współczynników zamieszczonych w tablicy c, s. 77; skazani za poważniejsze przestępstwa.

⁶ 60—70 lat.

Tablica nr 5

Współczynniki przestępczości skazanych w 1937, 1951, 1955 i 1957 r. — grupy wieku i płci¹

Wiek	1937 ²					1951					1955					1957				
	mężczyźni		kobiety		na 100 mężcz. przyp. kobiet	mężczyźni		kobiety		na 100 mężcz. przyp. kobiet	mężczyźni		kobiety		na 100 mężcz. przyp. kobiet	mężczyźni		kobiety		na 100 mężcz. przyp. kobiet
	wspól.	%	wspól.	%		wspól.	%	wspól.	%		wspól.	%	wspól.	%		wspól.	%	wspól.	%	
Dorośli ogółem	28,3	56	5,3	93	20	17,2	68	5,2	81	35	20,7	67	5,4	64	30	18,5	63	4,6	84	27
17—20 lat	50,3 ³	100 ³	5,7 ³	100 ³	11 ³	25,1	100	6,4	100	26	30,9	100	8,5	100	27	29,4	100	5,5	100	18
21—24 lata	48,6 ⁴	97 ⁴	6,7 ⁴	118 ⁴	15 ⁴	21,3	85	6,7	105	32	26,5	86	8,0	94	30	26,8	91	6,4	116	24
25—29 lat	40,3	80	6,4	112	17	22,0	88	6,2	97	31	31,2	101	7,0	82	24	31,2	106	6,1	111	20
30—39 lat	26,4	52	6,1	107	25	20,8	83	6,5	102	37	24,8	80	6,4	75	31	22,3	73	5,8	105	29
40—49 lat	18,4	37	5,3	93	33	14,6	58	5,3	91	41	18,2	59	5,5	65	35	16,9	57	5,0	91	34
50 i więcej	9,0	18	2,9	51	38	6,8	27	2,3	36	47	7,8	25	2,2	26	39	5,4	18	2,2	40	43

¹ Por. odsyłacz 1 do tablicy 4.² Por. odsyłacz 2 do tablicy 4. Gdybyśmy uwzględnili przy obliczaniu współczynnika przestępczości mężczyzn i kobiet również skazania za przestępstwa prywatno-skargowe, to dla mężczyzn wyniosłoby on 31,5 (a nie 28,3), a dla kobiet 6,6 (zamiast 5,3).³ 17—21 lat.⁴ 22—24 lata.

dzenie. Obniżenie to bowiem zaznacza się wyłącznie u mężczyzn. Z tym ostatnim faktem należy również łączyć stosunkowo większą liczbę kobiet, przypadających na 100 skazanych mężczyzn, w tej grupie niż w sąsiednich.

Sprawa ta zresztą zasługuje na specjalną uwagę. W 1951, 1955 i 1957 r. liczba skazanych kobiet w stosunku do mężczyzn wyraźnie wzrastała wraz z przechodzeniem od młodszych do starszych grup wieku, sięgając w 1951 r. w najstarszej grupie (50 i więcej letnich) bez miała połowy mężczyzn¹. Równocześnie jednak ilość kobiet przypadająca na 100 mężczyzn — zwłaszcza w młodszych grupach wieku — stopniowo zmniejszyła się w latach 1951—1957. Była ona mimo to ciągle jeszcze znacznie wyższa niż w 1937 r., co występuje nawet w 1957 r., w którym to roku nastąpiło wyraźne obniżenie- nasilenia skazań kobiet (zwłaszcza młodocianych).

Jest również godne uwagi, że nasilenie skazań kobiet, podobnie jak i mężczyzn, w wieku 30—39 i 40—49 lat było przed wojną tylko nieco wyższe niż w badanym okresie. Natomiast współczynnik przestępczości młodocianych i 22—29 letnich mężczyzn był w 1937 r. dwukrotnie wyższy niż w 1951 r., a różnica między nimi w następnych latach, chociaż zmniejszyła się, to jednak pozostała nadal bardzo poważna. Zdaje się, że nasilenie skazań tej właśnie grupy osób decydowało w dużej mierze o wysokości współczynników przestępczości 1937 r.

W 1955 r. jak i w 1957 r. skazany został przeciętnie co 33 mężczyzna w wieku 17—20 lat, co 38 — mający 21—24 lata i co 32 mężczyzna w wieku 25—29 lat; w 1957 r. odpowiednio co 20, 21 i 25.

Różnice w nasileniu skazań młodocianych i starszych grup dorosłych kształtują się w niektórych krajach europejskich w sposób następujący:

Ogromne różnice, które można zaobserwować w różnych krajach między nasileniem skazań w poszczególnych grupach wieku skazanych, są zapewne związane w niemałej mierze z odmiennym niż u nas zakresem rejestracji skazanych w statystyce sądowej. W Szwecji, a podobnie w Norwegii i Belgii, uwzględnia się w statystyce sądowej tylko skazania za poważniejsze przestępstwa, wyodrębniane według bardziej surowych kryteriów niż czyni się to w naszej statystyce, gdy pomija się wykroczenia. Odmiennie przedstawia się sprawa w statystyce angielskiej, której dane są też znacznie bardziej zbliżone do informacji polskiej statystyki sądowej.

W źródłowym wydawnictwie statystyki sądowej NRF, z którego czerpaliśmy dane uwzględnione w tablicy A, nie podaje się współczynników w przestępczości obliczonych osobno dla mężczyzn i osobno dla kobiet. Gdyby posiłkować się informacjami pochodzącymi ze statystyki policyjnej 1955 r., odnoszącymi się do ujawnionych przez policję NRF domniemyanych sprawców przestępstw, to okazałoby się, że wysokość współczynnika dorosłych mężczyzn w wieku powyżej 20 lat stanowiła 73% wielkości

¹ Jeśli równocześnie jednak współczynnik przestępczości kobiet był dla tej grupy prawie trzykrotnie niższy niż mężczyzn, to tłumaczy się to faktem, iż liczba

współczynnika młodocianych 18—20-letnich mężczyzn, a wysokość współczynnika dorosłych kobiet (w wieku powyżej 20 lat) — 66% wielkości współczynnika kobiet 18—20-letnich ¹.

Tablica B

Względne nasilenie skazań młodocianych i dorosłych według płci w niektórych krajach ²

Wiek	Anglia i Walia ³ 1954 r.		Szwecja ⁴ 1955 r.		Norwegia ⁵ 1955 r.		Belgia ⁶ 1955 r.	
	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety	mężczyźni	kobiety
17 lat			—	—	—	—	—	—
18—20 lat	} 100	} 100	100	100	100	100	100	100
21—24 lata	91	65	92	71	77	57		
25—29 lat	70	47	73	43	} 25	} 14	} 154	} 145
30—39 lat	49	47	49	29			129	127
40—49 lat	28	41	31	14			97	91
50—59 lat	16	29	14	7			57	55
60 i więcej lat	6	12	2	1			16 ⁷	14 ⁷

II. SKAZANI MŁODOCIANI WEDŁUG MIEJSCA POPEŁNIENIA PRZESTĘPSTWA W POSZCZEGÓLNYCH WOJEWÓDZTWACH ORAZ W MIEŚCIE I NA WSI

Zgodnie z tradycją od dawna przyjętą w polskiej statystyce sądowej, dane z zakresu rozsiewu terytorialnego przestępczości gromadzone są i obecnie według kryterium miejsca popełnienia przestępstwa a nie miejsca zamieszkania skazanych⁸. W karcie karnej (statystycznej) znajdują się co prawda zapisy pozwalające na ustalenie zarówno jednego, jak i drugiego

¹Por. R. Holle: *Die Polizeiliche Kriminal Statistik 1955*, „*Kriminalistik*”, 1956, nr 6, s. 191.

²Wartości współczynników przestępczości młodocianych przyjęto za 100.

³*Criminal Statistics England and Wales 1954*; j. w.; obliczone na podstawie danych zamieszczonych na s. XXXVIII—XL; skazani za przestępstwa stosunkowo poważniejsze; są nimi w terminologii angielskiej „indictable offences”, tj. przestępstwa, sprawy o które: „sądzi się w sądach z ławą przysięgłych na podstawie pisemnego aktu oskarżenia” (M. Szerer: *Sądownictwo angielskie*, Warszawa 1959, s. 64).

⁴Por. odsyłacz 3 do tablicy A.

⁵Por. odsyłacz 4 do tablicy A.

⁶Por. odsyłacz 5 do tablicy A.

⁷60—70 lat.

⁸Warto dodać, że poza tymi dwoma możliwościami, występującymi w statystykach kryminalnych różnych krajów, w niektórych spośród nich zbiera się te dane biorąc pod uwagę miejsce urodzenia sprawcy.

miejsca¹, jednak wiadomości odnoszące się do miejsca zamieszkania skazanych nie były przez dłuższy okres czasu nawet symbolizowane. Dlatego też w opracowaniu niniejszym można było uwzględnić tylko miejsce popełnienia przestępstwa.

Należy zresztą stwierdzić, że oba wymienione rodzaje informacji (tj. o miejscu popełnienia przestępstwa, jak i o miejscu zamieszkania okazy) mogą prowadzić do ciekawych ustaleń; każde z nich dostarcza jednak odpowiedzi na inaczej sformułowane pytania.

W przypadku obliczania nasilenia skazań według miejsca zamieszkania sprawców dąży się do ustalenia, na jakich terenach oraz w jakich ilościach występowały osoby skazane; przyjęcie za mierniki tego nasilenia współczynników przestępczości obliczonych przy uwzględnieniu całej ludności danego terenu (w odpowiednim wieku) jest w zasadzie poprawne.

Jeśli bierze się natomiast za punkt wyjścia rozważań miejsce popełnienia przestępstwa i zmierza się do ustalenia miejsc większego i mniejszego nasilenia przestępczości, to właściwie należałoby oprzeć się na danych statystyki policyjnej rejestrującej wszystkie ujawnione i zameldowane przestępstwa na danym terenie. Jeśli zaś rozporządza się materiałem statystyki sądowej, to badanie nasilenia przestępczości na określonym terenie natrafia na istotne trudności przy określeniu miernika tego nasilenia (współczynników). W związku z tym, że jednostką, jaką operuje się w statystyce sądowej, jest skazany sprawca, trzeba by ilość skazanych odnosić do jakiejś grupy ludności. Przy próbie określenia takiej grupy wyłania się zasadnicza kwestia. Wydaje się bowiem, że teoretycznie powinna nią być liczba osób „mających okazję” popełnienia przestępstwa na danym terenie. Przy szacowaniu liczby tych osób uwzględnione więc być powinny nie tylko osoby stale przebywające na tym terenie, lecz również — w jakimś stopniu — i te, które znajdowały się tam również przez krótszy okres czasu, co byłoby zadaniem wręcz niemożliwym.

Zdecydowaliśmy się więc w niniejszym opracowaniu z konieczności na obliczanie współczynników przestępczości na danym terenie (województwa, w miastach, na wsi), opierając się na ilości mieszkańców (w odpowiednim wieku) i interpretowanie tych współczynników tak, jakby miały one obrazować nasilenie skazań wśród mieszkańców danego terenu.

Konsekwencje takiego ujęcia sprawy w postaci niewłaściwego oddania rzeczywistego nasilenia skazań przez obliczone współczynniki, nie występują oczywiście przy posługiwaniu się danymi ogólnokrajowymi. Mogą one natomiast mieć poważne znaczenie np. przy porównywaniu nasilenia skazań za przestępstwa popełnione w miastach i na wsi. Jest bowiem wysoce prawdopodobne, że wśród skazanych, którzy popełnili przestęp-

¹ Uwzględniane jest ponadto również miejsce osądzenia.

Skazani w 1951, 1955 i 1957 r. dorośli i młodociani według miejsca popełnienia przestępstwa w poszczególnych województwach

Województwa	1951				1955				1957			
	dorośli ogółem		młodociani		dorośli ogółem		młodociani		dorośli ogółem		młodociani	
	1. bezwzgl.	współcz.	1. bezwzgl.	współcz.	1. bezwzgl.	współcz.	1. bezwzgl.	współcz.	1. bezwzgl.	współcz.	1. bezwzgl.	współcz.
Polska ogółem	178 504	10,6	30 254	15,7	226 606	12,6	36 887	19,8	215 218	11,3	31 733	17,5
Warszawa	10 347	16,6	1 762	27,4	11 007	15,3	1 878	32,3	9 919	12,9	1 340	30,3
woj. olsztyńskie	6 770	15,4	1 143	18,7	10 808	21,5	1 839	29,0	10 096	19,7	1 648	30,4
„ szczecińskie	5 207	14,7	959	22,5	7 524	18,4	1 353	30,8	5 433	12,6	948	25,2
Łódź	5 881	12,6	872	17,8	7 997	16,6	1 057	28,8	8 705	17,9	1 058	34,5
woj. koszalińskie	4 821	14,8	764	18,4	7 076	18,8	1 188	26,8	7192	18,5	1 040	27,9
„ zielonogórskie	5 234	14,5	828	17,9	7015	17,0	1 344	29,2	6 202	14,0	1 041	25,7
„ wrocławskie	19 014	16,5	3 790	27,0	19 199	15,4	3 389	26,4	17 306	13,3	2 566	21,7
„ gdańskie	8 547	13,9	1 382	18,2	8 769	12,7	1 689	22,8	8 123	11,2	1 520	22,6
„ katowickie	18 585	9,7	3 826	17,4	25 456	12,3	5 189	24,9	25 121	11,8	4 706	22,9
„ bydgoskie	10 725	11,2	1497	13,0	11 963	11,8	1 908	17,7	11 572	11,1	1 844	19,0
„ opolskie	4 660	7,4	881	12,2	5 965	10,0	1 267	17,5	6 003	9,8	1 083	16,6
„ białostockie	5 931	9,5	782	10,1	9 747	14,4	1 458	19,6	8 851	12,4	1 285	19,0
„ krakowskie	12 709	8,9	2 634	15,1	16 243	10,4	2 828	16,6	14 773	9,2	2 189	14,7
„ lubelskie	12 301	11,3	1 721	14,3	12 782	11,2	1 566	14,2	13 034	11,1	1 545	15,5
„ kieleckie	10 841	10,1	1 794	14,7	15240	13,4	1 828	15,7	13 626	11,7	1 524	14,5
„ warszawskie	12119	8,9	1 723	11,0	16 590	11,2	2181	14,0	16 565	11,0	2 010	14,8
„ łódzkie	8 238	8,4	1249	11,5	9 943	9,6	1 234	12,6	11 268	10,7	1 285	14,0
„ poznańskie	9 678	6,8	1499	9,8	12 772	8,6	2 181	14,7	10 774	7,1	1 771	13,5
„ rzeszowskie	6 896	7,6	1 148	10,6	10 510	10,4	1 510	12,7	10 655	10,2	1 330	13,2

stwa w mieście, znajduje się na ogół większa liczba osób zamieszkałych na wsi, niż mieszkańców miast wśród skazanych za popełnienie przestępstw na wsi. Podobnie i inne tereny (np. niektóre województwa), na których ruchy ludności były szczególnie silne, będą się odznaczały odpowiednio większymi współczynnikami.

W tablicy 6 zamieszczone zostały obok współczynników przestępczości młodocianych i dorosłych odpowiednie liczby bezwzględne skazanych, wyliczone zgodnie z omówionymi poprzednio zasadami ¹. Celem tych przeliczeń jest, jak była o tym mowa, usunięcie niedokładności w liczbach pochodzących ze zliczeń nadsyłanych kart karnych i statystycznych. Obliczanie współczynników dokonane zostało w oparciu o dane o całej ludności wspomnianych grup wieku. Dane za 1951 r. pochodzą z ostatniego spisu ludności, a więc informują o stanie ludności na dzień 3. XII. 1950 r.; dane za 1955 r. pochodzą z jednorazowego badania struktury wieku (i płci) mieszkańców kraju, przeprowadzonego przez GUS i obrazującego stan ludności na dzień 31. XII. 1955 r.²; dane za 1957 r. uzyskane zostały na podstawie analogicznego jednorazowego badania z 1959 r. (stan ludności na 31. XII. 1958 r.)³.

Wspomniano już poprzednio o istotnym wpływie na ilość osób skazanych w poszczególnych latach, jaki mogą wywierać zaległości powstające w sądach w rozpoznawaniu spraw karnych. Pewna niekiedy przypadkowość otrzymywanych liczb jest oczywiście bardziej prawdopodobna wówczas, gdy rozpatrujemy dane pochodzące z województw. W województwach bowiem, z uwagi na stosunkowo mniejsze liczby ogólne skazanych, łatwiej jest o powstanie tego rodzaju zakłóceń o poważniejszym zasięgu. Stąd też, na podstawie wartości współczynników przestępczości w poszczególnych województwach z trzech wybranych lat badanego okresu, nie należy wyprowadzać stanowczych wniosków o różnicach w nasileniu skazań w latach 1951—1957, jeśli nie są one bardzo silnie zaznaczone.

W tych warunkach ograniczymy się tylko do paru najważniejszych stwierdzeń.

Układ województw, z uwagi na rozmiary występującego na ich terenie nasilenia skazań młodocianych, zdawał się w 1951, 1955 i 1957 r. mieć jedną stałą cechę: terenami o największych współczynnikach były oba

¹ Województwa uszeregowane zostały w tablicy 6 według wysokości współczynników przestępczości młodocianych, biorąc pod uwagę dane za wszystkie trzy wyszczególnione w niej lata.

² Współczynniki te mogą więc być, jeśli chodzi o 1951 r., nieco zawyżone, a o 1955 r. nieco zaniżone w stosunku do tych, jakimi operowaliśmy dotychczas, tj. obliczonymi na podstawie danych o przeciętnej liczbie ludności w każdym roku.

³ Z uwagi na pewne braki wspomnianego badania, do współczynników przestępczości (zwłaszcza młodocianych) za 1957 r. podchodzić trzeba z ostrożnością. Ogólnie biorąc są one raczej zawyżone.

wyodrębnione wielkie miasta (Warszawa i Łódź), województwa Ziem Zachodnich (olsztyńskie, szczecińskie, koszalińskie, zielonogórskie, wrocławskie, opolskie z wyjątkiem 1951 r.) i woj. gdańskie (które zresztą w pewnej mierze zaliczyć można do tej grupy) oraz najbardziej uprzemysłowiony i zurbanizowany okręg kraju — woj. katowickie. Warto zaznaczyć, że z podobnym układem województw spotykamy się przy badaniu nasilenia przestępczości w oparciu o materiały statystyki milicyjnej ¹, jak również gdy sięgamy do statystyki przestępczości nieletnich ².

Nasilenie skazań młodocianych było w każdym z badanych lat w każdym województwie znacznie wyższe niż nasilenie skazań ogółu dorosłych. W niektórych spośród nich współczynniki przestępczości młodocianych były nawet ponad dwukrotnie wyższe niż współczynniki przestępczości dorosłych (w Warszawie w 1957 r. i 1955 r., w woj. katowickim w 1955 r., w woj. gdańskim w 1957 r. i w woj. szczecińskim w 1957 r.), natomiast sytuacja w woj. białostockim (w 1951 r.), gdy wartość współczynnika przestępczości młodocianych (10,1) była tylko nieco wyższa od odpowiedniego współczynnika dorosłych (9,6), była odosobnionym wyjątkiem.

Najwyższe zanotowane nasilenie skazań młodocianych (w Warszawie w 1955 i 1957 r.; w woj. olsztyńskim w 1957 r., w woj. szczecińskim w 1955 r. i w Łodzi w 1957 r.) oznacza, że na tych terenach (i w tych latach) skazany został niemal co 30-ty młodociany.

Sprawa danych obrazujących nasilenie skazań młodocianych i dorosłych w mieście i na wsi przedstawia się bardzo nie zadowalająco. Poza omawianymi już na wstępie tego Rozdziału zastrzeżeniami dotyczącymi współczynników, jakimi się posługujemy, dodać trzeba, że posiadane informacje liczbowe o miejscu popełnienia przestępstwa nie są wolne od istotnych błędów. Miejscowość, w której przestępstwo zostało popełnione, uznawana jest w statystyce sądowej za „miasto”, o ile uwidoczniła była w znajdującym się w Ministerstwie Sprawiedliwości spisie miast, który nie był stale aktualizowany. Rezultatem tego jest fakt, że z czasem (dane z 1951 r. wolne są jeszcze w zasadzie od tych błędów) coraz to większa ilość nowoutworzonych miast i osiedli traktowana była nadal jako wsie. Na skutek tego podział skazanych na takich, którzy popełnili przestępstwa w mieście i na wsi dokonywany był coraz bardziej nieściśle z tendencją do stopniowego uszczuplania grupy skazanych za dokonanie przestępstw w miastach na korzyść popełniających przestępstwa na wsi. W materiałach GUS dane ludnościowe są stale aktualizowane, a więc mieszkańcy dawnych wsi, uznanych już za osiedla lub miasta trak-

¹Por. zamieszczone w tymże tomie *Archiwum* opracowanie *Przestępczość w Polsce w latach 1954—1958 w świetle statystyki milicyjnej*.

²Por. J. Jasiński: *Przestępczość nieletnich w latach 1951—1954 w świetle sądowej statystyki kryminalnej*, „Państwo i Prawo”, 1956, nr 7, s. 79—81.

towani są jako część ludności miejskiej. Na skutek tego w obliczaniu współczynników błędy te pogłębiają się: gdy chodzi o sprawców, którzy dopuścili się przestępstw w mieście, niepełną liczbę skazanych za przestępstwa popełnione w mieście odnosi się do całej ludności miast i osiedli, co prowadzi do sztucznego obniżania współczynnika; w przypadku skazanych za przestępstwa popełnione na wsi zachodzi zjawisko odwrotne.

Jeśli więc wśród ogółu skazanych w 1951 r. młodocianych i dorosłych współczynnik przestępczości w mieście wyniósł 14,7 a na wsi 8,0, to można przyjąć, że obrazowały one właściwie zarówno wysokość, jak i różnice w nasileniu skazań występujących wówczas na tych terenach. W 1955 r. np. współczynniki te wynosiły odpowiednio 14,1 i 11,2, ale trudno jest już jednak stwierdzić, w jakim stopniu zmiana ich jest rezultatem opisanych błędów w zaliczeniu skazanych do grupy karanych za przestępstwa popełnione w mieście i do grupy skazanych za dopuszczenie się przestępstw na wsi, a ponadto, przy obliczaniu współczynników, w jakim stopniu wpłynęły na nią ewentualne- rzeczywiste zmiany w nasileniu skazań w mieście i na wsi.

III. SKAZANI MŁODOCIANI WEDŁUG ROCZNIKÓW WIEKU I PŁCI

Dotychczas traktowaliśmy młodocianych jako jedną grupę, nie podejmując próby stwierdzenia, czy w badanym okresie nie zachodziły jakieś zmiany wśród roczników wieku oraz we wzajemnym ich układzie. Obecnie omówiony zostanie udział poszczególnych roczników w ogólnej liczbie młodocianych.

Tablica nr 7

Młodociani skazani w latach 1951—1957 według roczników wieku

Rok	Młodociani ogółem		17-letni		18-letni		19-letni		20-letni	
	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%
1951	30 254	100	5 822	19,2	7 490	24,8	8 480	28,0	8 462	28,0
1952	37 079	100	7 289	19,7	9 456	25,5	10 796	29,1	9 538	25,7
1953	28 846	100	5 868	20,3	7 610	26,4	8 544	29,6	6 824	23,7
1954	34 523	100	6 961	20,1	9 693	28,1	10 142	29,5	7 727	22,3
1955	36 887	100	7 321	19,8	10 273	27,8	10 977	28,8	8 316	22,6
1957	31 733	100	6 208	19,6	8 183	25,8	9 589	30,2	7 753	24,4

Udział 17 letnich w ogólnej liczbie młodocianych pozostał w ciągu badanego okresu prawie niezmienny — ilość ich wzrastała i malała mniej

więcej w tym samym stopniu co liczba wszystkich młodocianych. Pewne zmiany nastąpiły natomiast w pozostałych trzech rocznikach wieku.

Udział 18-letnich wzrastał do 1954 r. i spadł nieco w następnych latach. Udział 19-letnich zwiększał się z każdym rokiem badanego okresu tak, że w 1957 r. niemal co trzeci skazany młodociany był w tym wieku. Natomiast udział 20-letnich znacznie się zmniejszył.

Możemy powiedzieć, że gdy w 1951 r. wśród każdych 25 skazanych młodocianych znajdowało się przeciętnie mniej więcej 5 — 17-letnich, 6 — 18-letnich i po 7 — 19 i 20-letnich, to w 1957 r. było wśród nich 5 — 17-letnich, 6 — 18-letnich, 8 — 19-letnich i 6 — 20-letnich.

Zaznaczyć należy, że w tym samym okresie również wśród Skazanych nieletnich dało się zaobserwować podobne „przesunięcie” struktury wieku w kierunku liczniejszego występowania starszych roczników. Jeśli liczbę nieletnich w wieku 10—16 lat skazanych w każdym roku tego okresu przyjmiemy za 100, to nieletni w wieku 13—16 stanowili: w 1951 r. — 69,5%, w 1952 r. — 69,7%, w 1953 r. — 70,5%, w 1954 r. — 72,4%, w 1955 r. — 73,7%, a w 1957 r. — 74%.

Dalsze wnioski związane ze sprawą rozsiewu młodocianych według wieku umożliwiają dane znajdujące się w następnej tablicy. Są to współczynniki przestępczości obliczone dla każdego rocznika wieku osobno i wskaźniki obrazujące dynamikę ich zmian.

Tablica nr 8

Współczynniki przestępczości młodocianych skazanych w 1951—1957 r.
(roczniki wieku)

Rok	Młodociani ogółem		17-letni		18-letni		19-letni		20-letni	
	współcz.	wskaźnik	współcz.	wskaźnik	współcz.	wskaźnik	współcz.	wskaźnik	współcz.	wskaźnik
1951	15,7	100	12,5	100	15,7	100	17,4	100	17,1	100
1952	19,6	125	15,4	123	20,4	130	22,8	131	19,6	115
1953	15,3	98	12,2	98	16,1	105	18,4	106	14,4	84
1954	18,4	117	14,9	119	20,3	129	21,4	123	16,6	91
1955	19,8	126	16,3	130	22,2	141	23,0	132	17,4	102
1957	17,5	112	14,0	112	18,4	117	21,1	121	16,6	91

Zaznajamiając się ze współczynnikami znajdującymi się w tablicy 8, warto pamiętać, że najwyższe współczynniki przestępczości nieletnich (występowały one w najstarszych rocznikach wieku) były w badanym okresie o wiele niższe od współczynników młodocianych.

Dalszy, bardzo znaczny wzrost nasilenia skazań obserwujemy przechodząc od 17-letnich do 18-letnich: np. w 1954 i 1955 r. współczynnik 18-letnich był aż o 36% wyższy niż 17-letnich. Jeszcze większe nasilenie skazań notujemy u 19-letnich, gdy u 20-letnich młodocianych współczynnik przewyższał na ogół tylko niewiele współczynnik 17-letnich.

Na podstawie powyższych danych nie można jednak uznać, że w naszych warunkach największe nasilenie skazań wśród ogółu dorosłych znamionuje 19-letnich młodocianych. Wspomniano już bowiem, że podawane współczynniki przestępczości 21—24-letnich (a prawdopodobnie też i 20-letnich) nie oddają właściwego nasilenia skazań z uwagi na czynniki, o których była mowa poprzednio, a zanotowana wysokość współczynników przestępczości 25—29-letnich w 1955 r., a zwłaszcza w 1957 r. każe domniemywać, że wśród roczników 21—29 znajdującą się grupy osób, które odznaczają się największym nasileniem skazań.

Na podstawie danych zawartych w tabelicy 8 powiedzieć można, że w 1951 r. skazany został co 80 — 17-letni młodociany, w 1955 r. — co 61, a w 1957 r. — co 71. Spośród 18-letnich skazany był w 1951 r. co 64, w 1955 r. co 45, a w 1957 r. — co 54, natomiast wśród 19-letnich: co 57 (1951 r.), co 43 (1955 r.) i co 48 (1957 r.).

Znajdujące się we wspomnianej tabelicy wskaźniki informują, że kolejne zwiększenie i zmniejszenie się nasilenia skazań, jakie miało miejsce w ciągu lat 1951—1957, znajdowało swe odbicie w odpowiednich zmianach współczynników we wszystkich rocznikach młodocianych. O ile jednak zmiany te — jak już była o tym mowa — przebiegały u 17-letnich prawie identycznie jak w całej grupie młodocianych, a u 20-letnich przeważała tendencja do zmniejszania się nasilenia skazań, to u 18 i 19-letnich zaobserwować było można jego silny wzrost.

Tablica nr 9

Młodociani skazani w 1951, 1955 i 1957 r. według płci i wieku

Wiek	Mężczyźni						Kobiety					
	1951		1955		1957		1951		1955		1957	
	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%
Młodociani ogółem	24 096	100	29 011	100	26 824	100	6 158	100	7 876	100	4 909	100
17-letni	4 670	19,4	5 966	20,6	5 361	20,0	1 152	18,8	1 355	17,2	847	17,3
18-letni	5 940	24,6	8 211	28,3	7 050	26,3	1 550	25,2	2 062	26,2	1 133	23,1
19-letni	6 747	28,0	8 767	30,2	8 142	30,0	1 733	28,0	2 210	28,1	1 447	29,4
22-letni	6 739	28,0	6 067	20,9	6 270	23,4	1 723	28,0	2 249	28,5	1 483	30,2

Zamieszczone w tablicy 9 liczby bezwzględne ujawniają rozmiary spadku ilości skazanych młodocianych kobiet (w 1957 r. w stosunku do 1955 r.). Gdy w 1955 r. skazano ich prawie 8 tys., to w dwa lata później już tylko ok. 5 tys.

Udział młodocianych mężczyzn i kobiet poszczególnych roczników wieku w ogólnej liczbie młodocianych układał się nieco odmiennie. O ile jeszcze w 1951 r. różnic tych prawie nie ma, o tyle zarówno w 1955 r., jak i 1957 r. zaznaczają się one wyraźnie. Wśród mężczyzn szczególną uwagę zwraca zmniejszenie się w tych latach udziału 20-letnich, którzy w 1955 r. liczbą swą tylko niewiele przekraczali 17-letnich. U kobiet natomiast sytuacja przedstawiała się odmiennie; zapoczątkowany wśród 15—16-letnich dziewcząt gwałtowny wzrost ilości skazanych postępował nadal wśród młodocianych (choć różnice między ilością skazanych kobiet 19 i 20-letnich były już nieznaczne).

Spostrzeżenia te potwierdzają współczynniki znajdujące się w tablicy 10.

Tablica nr 10

Współczynniki przestępczości młodocianych skazanych w 1951, 1955 i 1957 r.
(roczniki wieku i płeć)

Wiek	Mężczyźni						Kobiety					
	1951		1955		1957		1951		1955		1957	
	wspól.	wskaz- nik	wspól.	wskaz- nik	wspól.	wskaz- nik	wspól.	wskaz- nik	wspól.	wskaz- nik	wspól.	wskaz- nik
Młodociani ogółem	25,1	100	30,9	123	29,4	117	6,4	100	8,5	133	5,5	86
17-letni	19,9	100	26,3	132	24,1	121	5,0	100	6,1	122	3,9	78
18-letni	24,9	100	35,1	141	31,5	127	6,5	100	9,0	138	5,1	78
19-letni	27,8	100	36,6	132	35,6	128	7,1	100	9,3	131	6,4	90
20-letni	27,6	100	24,4	88	26,6	96	6,9	100	9,5	138	6,4	93

Porównując zmiany w nasileniu skazań mężczyzn w 1957 r. i 1955 r. w stosunku do 1951 r. zwraca uwagę szybki wzrost współczynników trzech pierwszych roczników. Wielkość ich w 1957 r. — aczkolwiek były one mniejsze niż w 1955 r. — przekraczała nasilenie skazań w 1951 r. o ok. $\frac{1}{4}$. U 20-letnich natomiast było ono ciągle mniejsze niż w 1951 r. Fakt, że współczynniki przestępczości tej grupy młodocianych mężczyzn były niższe niż młodszych ich roczników, wiązać się może ze sprawą rozpoczęcia przez część 20-letnich odbywania służby wojskowej¹. Nie można jednak

¹ Pkt 1 art. 23 obowiązującej w badanym okresie ustawy z 4. II. 1950 r. o powszechnym obowiązku wojskowym (Dz. U. nr 6, poz. 46) stanowił, że „obowiązkowi

ustalić, dlaczego wspomniane zmniejszenie nasilenia skazań zaznaczyło się tak znacznie w 1955 i 1957 r.

Rzecz ciekawa, że nieco mniejsze nasilenie skazań 20- niż 19-letnich występowało również u kobiet; można to było zaobserwować nie tylko w 1951 r., ale również w latach 1952—1954; dopiero lata 1955 i 1957 przyniosły w tym względzie zmianę.

Wyraźną tendencję wzrostu nasilenia skazań młodocianych kobiet można było zanotować w ciągu lat 1951—1954 (zrozumiałym wyjątkiem był tylko 1953 r.), w 1955 r. nasilenie ich skazań nieco się zmniejszyło, a w 1957 r. spadło w stosunku do 1954 r. o 33% (wśród 18-letnich nawet o 50%). Warto dodać, że w 1957 r. ogromny spadek liczby skazanych dziewcząt zaznaczył się również u nieletnich.

Współczynniki zamieszczone w tablicy 10 wskazują, że nasilenie skazań młodocianych mężczyzn — i to zarówno w całej grupie, jak i w każdym roczniku wieku — było większe od nasilenia młodocianych kobiet: w 1951 i 1955 r. w przybliżeniu 4-krotnie, a w 1957 r. mniej więcej 6-krotnie. Wśród nieletnich nasilenie skazań chłopców było w młodszych rocznikach (poniżej 13—14 lat) większe niż dziewcząt o 10—12 razy, a w starszych rocznikach (zwłaszcza 15 i 16 lat) — 4—6 razy; w 1957 r. różnice te wyraźnie się powiększyły.

Omawiane współczynniki przestępczości młodocianych oznaczają, że np. w 1955 r. skazano co 28 młodocianego mężczyznę w wieku 18 lat i co 27 mającego 19 lat, w 1957 r. odpowiednio co 32 i co 28. Natomiast wśród młodocianych kobiet w 1955 r. skazano co 111 — 17-letnią, co 108 — 18-letnią i co 105 — 19-letnią.

IV. STRUKTURA PRZESTĘPCZOŚCI MŁODOCIANYCH

1. Przy analizowaniu struktury przestępczości młodocianych zachować trzeba szczególną ostrożność. Wiele bowiem przyczyn — często zupełnie ubocznych i niezwiązanych z tym, jak przedstawiała się struktura rzeczywiście istniejącej przestępczości — powoduje, że otrzymuje się w statystyce sądowej taki właśnie a nie inny jej obraz. Spróbujemy pokrótce wyliczyć ważniejsze z tych przyczyn.

Nie chcąc wdawać się w rozważania poważnego i bardzo skomplikowanego problemu ciemnej liczby, tj. zagadnienia dlaczego znaczna większość popełnionych przestępstw nie dochodzi do wiadomości organów ścigania i dlaczego większość ich sprawców nie jest skazywana, trzeba wszakże zwrócić uwagę na jedną kwestię. Wydaje się mianowicie, że na strukturę

stawienia się do poboru podlegają mężczyźni, którzy w danym roku kalendarzowym kończą 20 lat życia”.

przestępczości młodocianych i dorosłych, rejestrowanej w statystyce sądowej, oddziaływały w pewien sposób —prawdopodobnie nawet istotny — zmiany w polityce kryminalnej organów ścigania. W latach 1951—1957 zauważyć się dały, jak wiadomo, okresy mniejszego i większego koncentrowania uwagi tych organów na różnych kategoriach przestępstw¹, co nie pozostawało oczywiście bez wpływu na częstość występowania skazań za te przestępstwa w statystyce sądowej.

Pamiętać też trzeba, że nie bez znaczenia dla interesującej nas tu kwestii było istnienie w ciągu pierwszych kilku lat badanego okresu Komisji Specjalnej, do której trafiało szereg spraw, głównie o przestępstwa gospodarcze i przeciwko mieniu, analogicznych do tych, które po jej zniesieniu rozpoznawane były przez sądy powszechne. Podobne znaczenie, choć o wiele bardziej ograniczonym zasięgu, miała dokonana w ciągu 1955 r. zmiana właściwości sądów wojskowych.

Na obrazie struktury przestępczości skazanych w 1952 i 1953 r. zaważyły też rezultaty wykonania ustawy z 22. XI. 1952 r. o amnestii.

Wspomnieć również trzeba o pewnych zniekształceniach struktury przestępczości skazanych sprawców, które powstają na skutek jednokrotnego rejestrowania każdego skazania bez względu na to, w związku z iloma przestępstwami ono nastąpiło, a prowadzących do silniejszego eksponowania w strukturze przestępczości udziału skazań za poważniejsze przestępstwa². Zakres tych zniekształceń nie jest zapewne duży, chociaż rocznie w przybliżeniu co najmniej 15% skazanych dorosłych stanowiły osoby karane za więcej niż jedno przestępstwo.

Informacje omawiane w tym rozdziale różnią się Od tych, którymi posługiwaliśmy się dotychczas³. Pochodzą one bowiem bezpośrednio ze zliczeń przekazywanych do rejestru skazanych kart karnych i statystycznych, bez wprowadzania poprawek mających na celu usunięcie skutków zaniedbań w nadsyłaniu wspomnianych kart⁴. Jak już o tym była mowa, nie można wykluczyć, że występował pewien związek między prawdopodobieństwem nienadesłania do rejestru karty a rodzajem przestępstwa, o które toczyło się postępowanie karne. Ponieważ zaś w poszczególnych

¹ Dobrą ilustrację pewnego aspektu tego zagadnienia daje materiał opublikowany przez J. Szczuckiego w artykule *O malej przestępczości — rzeczywistej i pozornej*, „Nowe Prawo”, 1958, nr 1, s. 70 i nast. Znajdują się w nim m. in. informacje o .tym, jak przedstawiały się w kolejnych latach, następujących po wydaniu różnych ustaw szczególnych, liczby osób skazanych na ich podstawie.

² Dzieje się tak, gdyż w przypadkach skazania jednej osoby za parę przestępstw traktuje się ją tak, jak skazaną tylko za jedno i to najpoważniejsze z wszystkich przypisanych jej przestępstw. Rozwiązanie takie przyjęte jest również w większości statystyk sądowych innych krajów.

³ Por. Wstęp.

⁴ Por. tablicę nr 1.

latach badanego okresu wielkość odsetka brakujących kart przedstawiała się bardzo rozmaicie (w granicach 6—28%), trzeba się więc liczyć z tym, że związane ze wspomnianymi brakami zniekształcenia struktury przestępczości mogły mieć nieco inny charakter i rozmiary w różnych latach.

2. Strukturę przestępczości młodocianych i dorosłych przedstawimy operując 13 większymi grupami, jakie uzyskaliśmy po zsumowaniu skazań za przestępstwa poszczególnych kategorii. Osiągnięte rezultaty budzić mogą oczywiście wiele wątpliwości. Do tego sposobu postępowania skłonił nas jednak fakt, iż w przeważającej liczbie przypadków ilość skazań z poszczególnych artykułów (czy paragrafów wielu artykułów kk i ustaw szczególnych) była nieznaczna; szczegółowe ich wyodrębnienie¹, pomijając zupełną nieczytelność tak zebranego materiału, też nie dałoby zadowalających wyników. Konstrukcja wielu przepisów prowadzi bowiem do obejmowania jedną kwalifikacją prawną stanów faktycznych zupełnie różnych z punktu widzenia kryminologicznego. Przy tworzeniu grup przestępstw kierowaliśmy się głównie systematyką obowiązującego kodeksu karnego, czyniąc od niej jednak szereg odstępstw.

Podstawowe informacje o strukturze przestępczości młodocianych i dorosłych skazanych w latach 1951—1957 zawiera tablica 11. Grupy skazanych uszeregowano według wielkości miejsca, jakie zajmują wśród ogółu skazanych młodocianych.

Chcąc najogólniej scharakteryzować, jak przedstawiała się w badanym okresie struktura przestępczości młodocianych, jak i ogółu dorosłych, można powiedzieć, że zarówno w jednej, jak i w drugiej grupie dominowali przede wszystkim skazani za przestępstwa przeciwko mieniu. Stosunkowo licznie reprezentowani byli ponadto skazani za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, władzom i urządnom, gospodarce i przeciwko wolności i godności. Skazani natomiast za przestępstwa zaliczone do pozostałych grup stanowili już nieznaczne tylko części ogółu karanych w każdym roku.

Struktura przestępczości młodocianych wykazuje jednak pewne znamienne różnice w stosunku do struktury przestępczości ogółu skazanych dorosłych. Mianowicie wśród młodocianych stosunkowo częściej spotykamy skazanych za przestępstwa przeciwko mieniu, życiu i zdrowiu oraz dokumentom. W wymienionych trzech grupach przestępstw znalazło się w latach 1951—1957 — 74—76% ogółu skazanych młodocianych², a tylko 55—61% wszystkich karanych dorosłych³.

¹ W materiale źródłowym gromadzonym w Ministerstwie Sprawiedliwości wyróżnia się ok. 200 pozycji, przy czym na wiele spośród nich składa się po kilka i więcej przepisów karnych.

² Wśród skazanych w tych latach nieletnich — nawet 86—92%.

³ Warto tu może dodać, że — sądząc na podstawie danych z 1955 i 1957 r. —

Struktura przestępczości skazanych dorosłych i młodocianych w latach 1951—1957 i

Część 1.

Skazani za popełnienie przestępstw przeciwko	1951		1952		1953		1954		1955		1957	
	dorośli	młodociani	dorośli	młodociani	dorośli	młodociani	dorośli	młodociani	dorośli	młodociani	dorośli	młodociani
Ogółem	136 633	23 165	139 801	27 205	155 602	27 162	189 591	31 442	207 134	33 718	176 697	26 053
Mieniu społecznemu	} 53 063	} 13 958	} 58 033	15 843	48 713	10 203	52 597	9 769	53 067	9 157	42 902	6 655
Mieniu indywidualnemu					23 716	6 243	30 486	7 749	32 643	8 421	27 279	6 600
Życiu i zdrowiu	18 915	2 732	21 520	4 117	21 576	3 604	27 852	4 898	34 556	6 796	34 368	5 874
Władzom i urządóm	14 024	1 942	16 233	2 440	12 901	1 957	13 349	1 960	14 539	2 341	17 074	2 346
Gospodarczych	20 418	1 423	15 454	1 545	19 717	1 806	25 712	2 889	30 266	2 968	14 146	1 257
Wolności i godności	11 771	713	10 954	666	12 590	690	16 084	875	16 351	791	17 958	771
Dokumentóm	2 754	744	2 453	800	1 625	518	2 612	749	2 685	687	1 093	252
Sprowadź, nieb. pow.	2 349	235	2 272	265	2 627	303	4 626	497	4 344	552	3 075	373
Moralności	966	166	853	187	1 035	184	1 039	197	1 009	220	713	134
Wymiarowi sprawiedl.	1 156	126	1 412	250	833	168	983	202	1 177	220	843	168
Rodzinie i opiece	1 186	54	1 356	59	1 951	59	3 231	78	4 931	81	5 449	80
Politycznych	243	32	155	20	115	9	62	3	335	77	377	102
Innych przestępstw	9 788	1 040	9 106	1 013	8 203	1 418	10 958	1 576	11 231	1 407	11 420	1 441

¹ W części pierwszej tablicy 11 zamieszczono liczby bezwzględne skazanych, a w części drugiej odpowiednie liczby strukturalne.

Część 2.

Skazani za popełnienie przestępstw przeciwko	1951		1952		1953		1954		1955		1957	
	dorośli	młodociani	dorośli	młodociani	dorośli	młodociani	dorośli	młodociani	dorośli	młodociani	dorośli	młodociani
Ogółem	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Mieniu społecznemu	38,9	60,4	41,3	58,3	31,1	37,7	27,8	31,2	25,5	27,2	24,3	25,6
Mieniu indywidualnemu					15,2	23,0	16,1	24,6	15,8	25,0	15,4	25,3
Życiu i zdrowiu	13,8	11,8	15,4	15,1	13,9	13,3	14,7	15,6	16,7	20,2	19,4	22,5
Władzom i urządóm	10,3	8,4	11,6	9,0	8,3	7,2	7,0	6,2	7,0	6,9	9,7	9,0
Gospodarczych	14,9	6,1	11,1	5,7	12,7	6,6	13,6	9,2	14,6	8,8	8,0	4,8
Wolności i godności	8,6	3,1	7,8	2,4	8,1	2,5	8,5	2,8	7,9	2,3	10,2	3,0
Dokumentóm	2,0	3,2	1,8	2,9	1,0	1,9	1,4	2,4	1,3	2,0	0,6	1,0
Sprowadź. nieb. pow.	1,7	1,0	1,6	1,0	1,7	1,1	2,4	1,6	2,1	1,6	1,7	1,4
Moralności	0,7	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7	0,5	0,6	0,5	0,7	0,4	0,5
Wymiarowi sprawiedl.	0,8	0,5	1,0	0,9	0,5	0,6	0,5	0,6	0,6	0,7	0,5	0,6
Rodzinie i opiece	0,9	0,2	1,0	0,2	1,3	0,2	1,7	0,2	2,4	0,2	3,1	0,3
Politycznych	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,2	0,4
Innych przestępstw	7,2	4,5	6,5	3,7	5,3	5,2	5,8	5,0	5,4	4,2	6,5	5,6

Moglibyśmy obrazowo powiedzieć, że np. w 1957 r. na każdych 20 karanych dorosłych skazano w przybliżeniu 8 za przestępstwa przeciwko mieniu, 4 za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, i po 2 — za przestępstwa przeciwko władzom i urzędom, gospodarcze, przeciwko wolności i godności oraz za któreś z pozostałych przestępstw. Wśród każdych 20 karanych młodocianych natomiast przeciętnie znalazłoby się 10 skazanych za przestępstwa przeciwko mieniu, 5 — za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, 2 — za przestępstwa przeciwko władzom i urzędom, 1 za przestępstwa gospodarcze i 2 — za któreś z pozostałych.

Spośród zmian, które zaszły w strukturze przestępczości młodocianych w latach 1951—1957 na uwagę zasługują przede wszystkim trzy. Pierwsza z nich dotyczy wielkości udziału skazań za przestępstwa przeciwko mieniu — udział ten utrzymywał się w latach 1951—1953 na poziomie ok. 60%, by następnie zmniejszać się systematycznie z roku na rok do ok. 51% (1957 r.)¹. Druga odnosi się do skazań za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, których udział — pomijając drobne odchylenia w 1953 r., związane prawdopodobnie z rezultatami wykonania ustawy amnestyjnej z 1952 r. — zwiększał się stale, osiągając w 1957 r. już bardzo pokaźne rozmiary². Trzecia zmiana wiąże się z kwestią przestępstw gospodarczych: liczba skazań za ich popełnienie i wielkość ich udziału znacznie wzrosła w 1954 r. i 1955 r. i bardzo zmniejszyła się w 1957 r.³

3. Naczelne miejsce w ogólnej liczbie skazanych zajmowali karani za przestępstwa przeciwko mieniu — w ciągu lat 1951—1957 stanowili oni 39—46% wszystkich dorosłych i 51—61% karanych młodocianych. Do grupy tej zaliczono osoby skazane za zbrodnie i występki: z Rozdziałów XXXIX i XL kk, z art. 160, 161 i 286 § 2 kk oraz z uchylonych już dekretów z 4. III. 1953 r. o wzmożeniu ochrony własności społecznej i o ochronie własności społecznej przed drobnymi kradzieżami⁴.

struktura przestępczości osób w wieku 21—24 lat również odbiegała od analogicznej struktury ogółu karanych dorosłych: skazani za popełnienie przestępstw zaliczonych do tych trzech grup stanowili wśród nich 63—64%. Gdy chodzi o skazanych 25—29-letnich, to nie widać już takiej różnicy.

¹ U nieletnich odnotować można zmiany idące częściowo w innym kierunku: stalego — choć powolnego — zwiększania się udziału skazanych za przestępstwa przeciwko mieniu (z ok. 8P/o w 1951 r. do ok. 86% w 1957 r.).

² Również wśród nieletnich dał się zauważyć ten wzrost; gdy skazani za te przestępstwa stanowili w 1951 r. ok. 3% ogółu skazanych nieletnich, to w 1957 r. — już ok. 6%.

³ Wśród nieletnich skazani za te przestępstwa byli oczywiście bardzo nieliczni, a udział ich wśród wszystkich skazanych nieletnich nie przekroczył nigdy 1,5%; w 1955 i 1957 r. zmniejszył się nawet do ok. 0,5%.

⁴ W 1957 r. również skazania za występki z art. 26 dekretu z 26. IV. 1948 r. o ochronie lasów nie stanowiących własności Państwa (Dz. U. nr 24, poz. 165) w brzmieniu

Grupą tę podzielono poczynając od 1953 r. na dwie części w zależności od tego czy mienie będące przedmiotem przestępstwa stanowiło własność społeczną, czy indywidualną. Podział ten nie był nigdy zupełnie ścisły (np. wszystkie skazania z art. 265 zaliczono do pierwszej z tych grup, a z art. 161 — do drugiej), a jego dokładność od 1955 r. została jeszcze poważniej ograniczona¹.

Przy omawianiu danych zawartych w tablicy 11 będziemy zwracać specjalną uwagę na to, jaką część skazanych za poszczególne przestępstwa stanowili młodociani, a ponadto dorośli zaliczeni do następnych grup wieku.

Gdy chodzi o skazanych za przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu, to udział ich był we wszystkich grupach wieku w przybliżeniu taki, jak udział tych grup wśród ogółu skazanych². Odmienne przedstawiała się natomiast sprawa ze skazanymi za przestępstwa przeciwko mieniu indywidualnemu; wśród nich udział młodocianych był wyraźnie większy niż wśród ogółu karanych dorosłych, w grupach 21—24 i 25—29-letnich zbliżony był do przeciętnego, a wśród starszych stopniowo coraz mniejszy³.

Jak wynika z danych zawartych w tablicy 11, skazani za przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu stanowili wśród młodocianych nieco' większą grupę niż wśród ogółu dorosłych, chociaż różnice te w końcowych latach badanego okresu zdają się zacierać. Gdy chodzi natomiast o skazanych za przestępstwa przeciwko mieniu indywidualnemu, to było ich wśród młodocianych stosunkowo daleko więcej niż wśród ogółu dorosłych.

Ilość skazanych za poszczególne kategorie zbrodni i występków zaliczonych do grupy przestępstw przeciwko mieniu społecznemu uwidoczniiony jest w tablicy 12.

przyjętym dekretem z 1. II. 1956 r. o zmianie dekretu o ochronie lasów nie stanowiących własności Państwa (Dz. U. nr 6, poz. 30). W roku tym skazano za wspomniane wstępniki 671 osób (wśród nich 87 młodocianych).

¹ W materiale liczbowym za lata 1953—1955 znajdowały się specjalne informacje, z których wynikało, czy przestępstwa np. z art. 257, 262, 263 kk popełnione zostały na szkodę mienia społecznego, czy indywidualnego. Od 1955 r. zaniechano uwzględniania tego rodzaju zapisów, w związku z czym, wyodrębniona w oparciu o dane za następne lata grupa skazanych na przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu obejmuje tylko tych, których czyny kwalifikowano z dekretów marcowych, z art. 265 i 286 § 2 kk.

² Opieramy się w tym miejscu, podobnie jak w dalszych rozważaniach, w zasadzie na materiale z 1955 i 1957 r. W 1957 r. wśród ogółu skazanych dorosłych młodociani stanowili 15%, 21—24-letni — 15%, 25—29-letni — 20%, 30—39-letni — 24%, 40-49-letni — 16%, a mający 50 i więcej lat — 10%. (Analogiczne odsetki w 1955 r. kształtowały się następująco: 16%, 14%, 20%, 23%, 17%, 10%o).

³ Odsetki te np. w 1957 r. przedstawiały się w kolejnych grupach wieku następująco: 24%, 17%, 21%, 20%, 12% i 6%.

Tablica nr 12

Skazani w 1957 r. za przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu według grup wieku

Skazani za	Dorośli ogółem		Młodociani (17—20)		21—24 lat		25—29 lat		30 lat i powyżej	
	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%
Ogółem	42 902	100	6 655	100	5 928	100	8 817	100	21 502	100
Zagam. mienia (art. 1 dekr. poz. 68)	18 814	43,9	3 564	53,6	3 031	51,1	4 111	46,6	8 108	37,7
Drobne kradzieże (art. 1 i 2 dekr. poz. 69)	20 763	48,4	2 596	39,0	2 458	41,5	4 015	45,5	11 694	54,4
Rozbój (art. 2 dekr. poz. 68)	195	0,5	78	1,2	48	0,8	41	0,5	28	0,1
Paserstwo (art. 2 dekr. poz. 68)	1 337	3,1	110	1,6	131	2,2	267	3,2	829	3,9
Drobne paserstwo (art. 4 dekr. poz. 69)	522	1,2	54	0,8	42	0,7	104	1,1	322	1,5
Szalbierstwo (art. 265 kk)	780	1,8	209	3,1	144	2,4	148	1,7	279	1,3
Art. 286 § 2 kk	491	1,1	44	0,7	74	1,3	131	1,4	242	1,1

Wśród skazanych za przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu przeważali w każdej grupie wieku karani za kradzieże (zagarnięcia) tego mienia (92—93%). Jest jednak rzeczą interesującą, że w miarę przechodzenia do coraz starszych grup skazanych malał udział skazanych za zagarnięcia mienia wartości powyżej 300 zł, a zwiększał się udział skazanych za drobne kradzieże.

Na podkreślenie zasługuje też fakt, że udział skazanych za rozboje był wśród młodocianych kilkunastokrotnie większy niż wśród 30- i więcej letnich; młodociani stanowili 47% ogółu skazanych za te przestępstwa, a aż 83% skazanych było w wieku poniżej 30 lat.

Również skazani za szalbierstwa reprezentowani byli znacznie liczniej wśród młodocianych i następných dwóch grup dorosłych niż wśród starszych.

Natomiast skazani za paserstwo, drobne paserstwo (tj. dotyczące mienia społecznego o wartości poniżej 300 zł), jak i z art. 286 § 2 kk byli liczniej reprezentowani wśród starszych grup skazanych niż wśród młodocianych.

Tablica nr 13

Skazani w 1957 r. za przestępstwa przeciwko mieniu indywidualnemu
według grup wieku

Skazani za	Dorośli ogółem		Młodociani (17—20)		21—24 lat		25—29 lat		30 lat i powyżej	
	I. bez.	%	I. bez.	%	I. bez.	%	I. bez.	%	I. bez.	%
Ogółem	27 279	100	6 600	100	4 594	100	5 650	100	10 435	100
Kradzież (art. 257 kk)	17 034	62,4	4 858	73,6	3 132	68,0	3 562	63,0	5 482	52,6
Rozbój (art. 258 i 259 kk)	809	3,0	316	4,8	208	4,5	169	3,0	116	1,1
Paserstwo (art. 160 i 161 kk)	3 598	13,2	358	5,4	390	8,5	675	12,0	2 175	20,9
Uszkodzenie mie- nia (art. 263 kk)	2 093	7,7	524	8,0	320	7,0	406	7,1	843	8,1
Oszustwo (art. 264 i 266 kk)	1 225	4,5	119	1,8	189	4,2	320	5,7	597	5,6
Przywłaszczenie (art. 262 § 1 i §2 kk)	808	3,0	156	2,4	117	2,6	190	3,4	345	3,3
Inne przestępstwa przeciwko mieniu indywidualnemu	1 712	6,2	269	4,0	238	5,2	328	5,8	877	8,4

Podobne obserwacje nasuwają dane skazanych za przestępstwa przeciwko mieniu indywidualnemu.

Skazani za kradzieże stanowili także w tej grupie ogromną większość ogółu karanych za przestępstwa przeciwko mieniu indywidualnemu, jednak o ile wśród młodocianych było ich aż 74%, to wśród 21—24-letnich 68%, wśród 25—29-letnich — 63%, a wśród osób mających 30- i więcej lat — 52%. Udział skazanych za rozboje był wśród młodocianych kilkakrotnie większy niż wśród skazanych w wieku powyżej 29 lat; młodociani stanowili 39% ogółu skazanych za te przestępstwa, a 86% skazanych było w wieku poniżej 30 lat.

Natomiast udział skazanych za paserstwo był niemal czterokrotnie większy wśród dorosłych mających 30 i więcej lat niż wśród młodocianych; co piąty skazany za przestępstwa przeciwko mieniu indywidualnemu w wieku powyżej 29 lat karany był w 1957 r. za paserstwo. Również skazani za oszustwo, przywłaszczenie i inne przestępstwa z tej grupy byli o wiele liczniej reprezentowani wśród starszych roczników dorosłych niż wśród młodocianych.

Grupa skazanych za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu jest szczególnie interesująca dlatego, że jej udział w strukturze przestępczości młodocianych i dorosłych wzrósł poważnie w latach 1951—1957. Gdy za przestępstwa te skazano w 1951 r. 13,8% wszystkich dorosłych i 11,8% młodocianych, to w 1957 r. już (odpowiednio) 19,4% i 22,5%. Dane zawarte w tabelicy 11 wskazują nato, że względne powiększenie się tej grupy skazanych wśród ogółu karanych w każdym roku badanego okresu nastąpiło u młodocianych znacznie prędzej niż u dorosłych: udział skazań za te przestępstwa w strukturze przestępczości młodocianych wzrósł w latach 1951—1957 prawie dwukrotnie, gdy u dorosłych o ok. $\frac{1}{3}$.

Tablica nr 14

Skazani w 1957 r. za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu według grup wieku

Skazani za:	Dorośli ogółem		Młodociani (17—20)		21—24 lat		25—29 lat		30 lat i powyżej	
	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%
Ogółem	34 368	100	5 874	100	5 349	100	6 606	100	16 539	100
Zabójstwo (art. 225 kk)	263	0,8	38	0,6	52	1,0	69	1,0	104	0,6
Dzieciobójstwo (art. 226 kk)	31	0,1	10	0,2	8	0,2	8	0,1	5	0,0
Nieum. spow. śmierci (art. 230 kk)	333	1,0	51	0,8	63	1,2	75	1,1	144	0,9
B. ciężkie uszkodz. ciała (art. 235 kk)	173	0,5	31	0,5	26	0,5	36	0,5	80	0,5
Ciężkie uszk. ciała (art. 236 kk)	2 336	6,8	356	6,6	356	6,6	477	7,2	1 147	7,1
Lekkie uszk. ciała (art. 237 kk)	9 782	28,5	1 655	28,1	1 409	26,3	1 772	26,9	4 946	29,9
Narusz. niet. cielen. (art. 239 kk)	10 687	31,0	1 620	27,5	1 394	26,1	1 865	28,4	5 808	35,1
Udział w bójce (art. 240 i 241 kk)	7 131	20,7	1 857	31,4	1 590	29,6	1 468	22,2	2 216	13,4
Naraż. na niebezp. (art. 242 kk)	1 616	4,7	228	3,8	350	6,5	436	6,6	602	3,6
Znęcanie się (art. 10 ustawy antyalkohol.)	1 852	5,4	19	0,3	74	1,5	372	5,6	1 387	8,3
Inne przestępstwa pko życiu i zdrowiu	164	0,5	9	0,2	27	0,5	28	0,4	100	0,6

Przestępstwa z omawianej grupy, do której zaliczone zostały zbrodnie i występki z Rozdziału XXXV (ant. 225—247) kk, są popełniane raczej przez ludzi młodych, sądząc z analizowanej tu statystyki skazań. Np. w 1955 r. — 56%, a w 1957 r. — 51% wszystkich skazanych za te przestępstwa stanowiły osoby w wieku 17—29 lat. Wysokość udziału skazań młodocianych i 21—24-letnich za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu przekraczała wyraźnie wielkość udziału tych grup wieku wśród ogółu skazanych. W dalszych natomiast grupach wieku były te wielkości zbliżone lub różniły się na niekorzyść tej pierwszej; te ostatnie różnice wyraźne jeszcze w 1955 r. stały się jednak w 1957 r. nieznaczne.

Jak wynika z tablicy 14, udział skazań za poszczególne przestępstwa był w najogólniejszych zarysach podobny we wszystkich grupach wieku, a najistotniejsze różnice zaznaczyły się przede wszystkim w tych rodzajach przestępstw, za które liczba skazań była niewielka.

Spśród ogółu osób skazanych w 1957 r. za zabójstwa 14% stanowili młodociani, 20% — 21—24-letni, a 26% — 25—29-letni; okazuje się więc, że 60% karanych za to przestępstwo stanowiły osoby w wieku poniżej 30 lat. Aż % skazań za dzieciobójstwo odnosiło się do osób mających mniej niż 30 lat.

Warto również zwrócić uwagę na strukturę wieku skazanych za udział w bójce — wśród młodocianych stanowili oni 31%, wśród 21—24-letnich — 30%, wśród 25—29-letnich — 22%, a wśród starszych dorosłych tylko 13%.

Natomiast udział skazanych za naruszenie nietykalności cielesnej był stosunkowo wyraźnie większy wśród karanych w wieku powyżej 30 lat niż wśród 17—29-letnich. Jeszcze silniej zaznaczyło się to w przypadku skazań z ant. 10 ustawy antyalkoholowej.

Skazani za nieumyślne spowodowanie śmierci i za narażenie na niebezpieczeństwo byli stosunkowo liczniejsi wśród 21—29-letnich niż wśród młodocianych i starszych grup dorosłych.

Za skazanych za przestępstwa przeciwko władzom i urzędom uważamy osoby karane za czyny przewidziane w Rozdziale XXI (art. 125—139) kk, art. 293 kk i 38 mkk. W strukturze skazań młodocianych grupa ta zajmowała w ciągu badanego okresu nieco mniejsze miejsce niż wśród skazań wszystkich dorosłych. Jej udział w strukturze

¹ W 1957 r. również skazania z ustawy z 27. IV. 1956 r. o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. nr 12, poz. 61); skazań tych było w tym roku ogółem 47 (spośród których zaledwie 2 odnosiły się do młodocianych). Jak wiadomo, art. 3, 4 i 5 tej ustawy zastąpiły uchylone art. 231, 232 i 234 kk. (W poprzednich latach te ostatnie przepisy nie były bynajmniej martwe. Np. w 1951 r. skazano na ich podstawie 513 osób — w tym 72 młodocianych, a w 1955 r. — 363 osoby, w tym 47 młodocianych).

Wśród przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu znalazły się w 1957 r. również występki z art. 10 ustawy z 27. IV. 1956 r. o zwalczaniu alkoholizmu (Dz. U. nr 12, poz. 62).

przestępczości był w ciągu lat 1951—1957 w przybliżeniu podobny, chociaż w 1954 i 1955 r. uległ pewnemu zmniejszeniu. Odsetek młodocianych, którzy znaleźli się w tej grupie pokrywał się z ich odsetkiem wśród ogółu skazanych, natomiast karani za te przestępstwa stosunkowo liczniej reprezentowani byli wśród 21—24-letnich i 25—29-letnich.

W 1955 i 1957 r. młodociani skazani za przestępstwa przeciwko władzom i urzędom dopuścili się występów z art. 133 kk (49%)¹, z art. 127 i 132 kk (29—30%)² i z art. 129—131 kk (17—18%)³. Przypadki skazań młodocianych za dawanie łapówek (art. 134 kk) były nieliczne: w każdym z tych lat skazano ich za wspomniane przestępstwo niewiele ponad dwudziestu.

Kategorią przestępstw nazwanych gospodarczymi objęto wiele bardzo różnych przepisów kk, a zwłaszcza ustaw szczególnych, które były w badanym okresie często — w szeregu przypadkach w znacznym stopniu — zmieniane, i w zakresie których realizowana przez sądy polityka kryminalna kształtowała się w różnych latach bardzo rozmaicie.

Wśród przestępstw zaliczonych do tej grupy znalazły się czyny z art. 286 § 1 i § 3, z dekretu z 4. III. 1953 r. o ochronie interesów nabywców w obrocie handlowym (Dz. U. nr 16, poz. 64), a następnie ustawy z 13. VII. 1957 r. o zwalczaniu spekulacji i ochronie interesów nabywców oraz producentów rolnych w obrocie handlowym (Dz. U. nr 39, poz. 171), z dekretu z 29. X. 1952 r. o gospodarowaniu artykułami obrotu towarowego i zaopatrzenia (Dz. U. nr 44, poz. 301), z ustawy karnej dewizowej z 28. III. 1952 r. (Dz. U. nr 21, poz. 134), z dekretów o obowiązkowych dostawach i wielu innych.

Młodociani skazywani byli w badanym okresie za te przestępstwa daleko rzadziej niż dorośli; świadczą o tym dobitnie dane zawarte w tablicy 11, wskazujące na wielkość udziału skazań za dopuszczenie się przestępstw gospodarczych w strukturze przestępczości młodocianych i dorosłych. W ostatnich latach tego okresu ogromna większość (ok. 80%) młodocianych karanych za przestępstwa gospodarcze dopuściła się czynów z art. 286 § 1 i § 3 i „spekulacji”. Wydaje się niewątpliwe, że właśnie ze znacznym zmniejszeniem się liczby skazań z art. 286 § 1 i § 3 trzeba wiązać spadek ilości skazań w tej grupie, jaki zaznaczył się w 1957 r. w stosunku do 1955 r. Gdy w 1955 r. skazano za przestępstwa z art. 286 § 1 — 1914 młodocianych (co stanowi 65% 17—20-letnich karanych za przestępstwa gospodarcze), to w 1957 r. już tylko 623 (50%); z art. 286 § 3 odpowiadało 311 młodocianych (10%) i 79 (6%)⁴. Wzrosła natomiast liczba skazań za

¹ w 1957 r. — 1 142 osoby.

² W 1957 r. 708 osób.

³ W 1957 r. — 402 osoby.

⁴ Z obu tych przepisów łącznie skazano w 1955 r. 45% dorosłych a w 1957 r. — 33%.

przestępstwa spekulacyjne: ze 162 (5%) w 1955 r. na 289 (23%) w 1957 r.¹. Można przypuszczać, że wskazane powyżej zmiany miały tylko nieznaczny związek z rzeczywistym stanem przestępczości w tych latach; pierwsze z nich zdają się być spowodowane inną praktyką stosowania przepisów § 1 i § 3 art. 286 i.k.k., drugie natomiast pewną poprawę ścigania tej kategorii przestępstw.

Udział skazanych za przestępstwa przeciwko wolności i godności (tj. z Rozdziałów XXXVI—XXXVIII (art. 248—256) k.k. i z dekretu z 5. VIII. 1949 r. o ochronie wolności sumienia i wyznania (Dz. U. nr 45, poz. 334)), był wśród dorosłych (7,8—10,2%) w przybliżeniu aż trzykrotnie wyższy niż u młodocianych (2,3—3,1^o/o). Przyjmując ogólną liczbę skazanych za te przestępstwa w 1955 r. za 100, ilość młodocianych wyrazić by należało liczbą 5, 21—24-letnich — 9, 25—29-letnich — 15, 30—39-letnich i 40—49-letnich — po 26, a mających 50 i więcej lat — 19². Jak widać, skazani za te przestępstwa rekrutowali się przede wszystkim spośród osób ze starszych grup wieku (ok. $\frac{2}{3}$ sprawców miało powyżej 30 lat).

Poważna większość osób karanych za przestępstwa z tej grupy dopuściła się oczywiście zniewag (art. 255 i 256 k.k.): w 1955 r. — 64% młodocianych i 78% dorosłych, a w 1957 r. odpowiednio 59% i 77%. Większą pozycję wśród tej grupy karanych zajmowali również skazani za wymuszenie (art. 251): w 1955 r. — 24% młodocianych i 15% dorosłych (w 1957 r. odpowiednio — 26% i 19%). Ilość skazanych z dekretu z 5. VIII. 1949 r. była minimalna: np. w 1951 r. — 20 osób (w tym 7 młodocianych), w 1955 r. — 23 (w tym 3 młodocianych), a w 1957 r. — 9 (nie było wśród nich żadnej osoby w wieku 17—20 lat).

W przeciwieństwie do omawianej powyżej grupy skazanych, karani za przestępstwa przeciwko dokumentom reprezentowani byli w każdym roku badanego okresu niemal dwukrotnie liczniej wśród młodocianych niż wśród dorosłych. Przestępstwa objęte tą nazwą to czyny z Rozdziału XXVIII i XXIX (art. 187—196) k.k. i z dekretu z 22. X. 1951 r. o dowodach osobistych (Dz. U. nr 55, poz. 382, ze zmianami: Dz. U. nr 6/1956, poz. 29 i nr 21/1956, poz. 101).

Karany za te przestępstwa były przede wszystkim osoby, które dopuściły się fałszerstwa dokumentów (art. 187 i 191 k.k.). W 1955 r. stano-

¹Wśród dorosłych skazanych za przestępstwa gospodarcze — udział osób karanych za spekulację zwiększył się również; w 1955 r. stanowili oni 13%, gdy w 1957 r. — 18%. Ogólna ilość skazanych za te przestępstwa zmniejszyła się jednak z 3 855 (w 1955 r.) na 3 081 (w 1957 r.).

²Odpowiednie liczby dla 1957 r. przedstawiają się następująco: młodociani — 4, a kolejne dalsze grupy wieku: 9, 16, 27, 14, 20.

wili oni 87% wszystkich dorosłych skazanych za te przestępstwa i 92% młodocianych; w 1957 r. odpowiednio 84% i 91%.

Zarówno w 1955 r., jak i w 1957 r. skazani za przestępstwa przeciwko dokumentom najliczniej występowali wśród młodocianych, którzy stanowili aż 26% i 23% wszystkich tych osób. Natomiast w miarę przechodzenia do coraz starszych grup wieku skazani za wspomniane przestępstwa stawali się coraz mniej liczni (21—24-letni stanowili wśród nich w 1955 r. 20%, a w 1957 r. 22%, 25—29-letni — 20% i 20%, 30—39-letni — 17% i 18%, 40—49-letni — 12% i 11%, a mający 50 i więcej lat — 5% i 6%).

Przestępstwami polegającymi na sprowadzeniu niebezpieczeństwa powszechnego nazwano zbrodnie i występki z Rozdziału XXXIII i XXXIV (art. 215—224) kk i z ustawy z 8. I. 1951 r. o środkach farmaceutycznych i odurzających oraz artykułach sanitarnych (Dz. U. nr 1, poz. 4). Wśród osób za nie skazanych 21—24-letni i 25—29-letni występowali częściej niż wśród ogółu karanych. W 1955 i 1957 r. ponad połowa tych osób to skazani z § 2 art. 215 kk, a więc za nieumyślne „sprowadzenie niebezpieczeństwa pożaru, zalewu, zawalenia się budowli, albo katastrofy w komunikacji”, a nie wiele mniej z § 1 tego przepisu, a więc za umyślne spowodowanie niebezpieczeństwa wyżej wspomnianych katastrof¹. Tak więc z art. 215 skazanych zostało 92—98% dorosłych i 97—98% młodocianych zaliczonych do tej grupy.

Jedynie materiał liczbowy pochodzący z 1957 r. umożliwia zorientowanie się, jakiego rodzaju były to przestępstwa². Na 1 796 osób skazanych z § 2 art. 215 (210 spośród nich to młodociani) — 61% (1 101 osób, w tym 127 młodocianych) spowodowało katastrofy samochodowe lub niebezpieczeństwo ich powstania, ok. 6% katastrofy kolejowe (122 osoby, w tym 11 młodocianych), a pozostali — inne, wśród których ogromną większość stanowiły zapewne podpalenia. Wśród skazanych z § 1 tego przepisu (1 222 osoby, w tym 154 młodocianych) — 84% odpowiadało w związku ze spowodowaniem katastrof samochodowych, 6% — kolejowych (58 osób wśród których tylko 1 był młodociany)³.

Przestępstwa przeciwko moralności — to czyny z Rozdziału XXXII (art. 203—214) kk. Ilość skazanych za przewidziane w nim zbrodnie i występki nie była znaczna i w żadnym roku badanego okresu nie przekraczała poważniej liczby 1 000. Stosunkowo liczniej niż wśród ogółu karanych reprezentowani byli wśród skazanych za te przestępstwa

¹ Jeśli chodzi o młodocianych, przewaga ilości skazanych z § 2 art. 215 nad liczbą karanych z § 1 była znacznie wyraźniejsza.

² Wydaje się, że jego ekstrapolowanie na cały badany okres byłoby jeszcze bardziej ryzykowne niż w innych przypadkach takich prób.

³ Skazanych za innego rodzaju katastrofy było w 1957 r. 130 osób (w tym 23 młodocianych).

tylko młodociani (w 1955 r. — 22%, a w 1957 r. — 19%) i osoby w wieku powyżej 49 lat (15% i 13%). W 1955 r. i 1957 r. w przybliżeniu co 5 spośród skazanych za te przestępstwa był młodocianym.

Rodzaje przestępstw uwidocznione są w tablicy 15.

Tablica nr 15

Skazani w 1957 r. za przestępstwa przeciwko moralności

Skazani za:	Dorośli ogółem		Młodociani (17—20)		21—24 lat		25—29 lat		30 lat i powyżej	
	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%
Ogółem	713	100	134	100	112	100	130	100	337	100
Czyny nierządne z nieletnimi (art. 203 kk)	303	42,6	55	41,1	34	30,4	41	31,2	173	51,3
Zgwałcenie (art. 204 kk)	217	30,3	64	47,8	50	44,6	59	45,1	44	13,1
Kazirodztwo (art. 206 kk)	10	1,2	1	0,7	-	-	-	-	9	2,7
Przestępstwa żart. 213 kk	94	13,2	8	6,0	17	15,2	19	15,4	50	14,8
Kuplerstwo, sutenierstwo i stręcz. (art. 208—210 kk)	63	8,9	-	-	5	4,5	7	5,3	51	15,1
Inne przestępstwa przeciwko moralności	26	3,8	6	4,4	6	5,3	4	3,0	10	3,0

Największą grupę skazanych za przestępstwa przeciwko moralności stanowiły osoby karane za popełnienie czynów nierządnych z nieletnimi poniżej 15 lat i za zgwałcenie. Jednak tylko ok. 18% skazanych za pierwsze z tych przestępstw stanowili młodociani, a skazani w wieku powyżej 29 lat stanowili wśród nich aż 57%. Natomiast pośród karanych za zgwałcenie — 30% było młodocianych, 23% w wieku 21—24-letnich i 27% w wieku 25—29 lat, a więc 17—29-letni stanowili łącznie ok. 80% skazanych za przestępstwo.

Wśród młodocianych nie było oczywiście osób karanych za przestępstwa z art. 208—210 kk; % spośród nich stanowili skazani mający powyżej 30 lat.

Do przestępstw przeciwko wymiarowi sprawiedliwości zaliczono występki z Rozdziałów XXII—XXIV (art. 140—151) kk.

Udział skazanych za te przestępstwa nie przekroczył w badanym okresie 1% ogółu skazanych dorosłych i młodocianych, a przeważnie był nawet niższy. Struktura, wieku osób karanych za przestępstwa z tej grupy była, sądząc z danych z 1955 i 1957 r., bardzo zbliżona do struktury wieku ogółu karanych dorosłych.

Najliczniej byli wśród nich reprezentowani skazani z art. 140 kk, tj. za złożenie fałszywych zeznań. Stanowili oni w 1955 r. 57%, a w 1957 r. nawet 63% wszystkich skazanych za te przestępstwa; byli oni najliczniejsi również wśród młodocianych (45% i 54%). W latach tych w omawianej grupie mniej więcej co szósty (a wśród młodocianych nawet co trzeci) skazany został z art. 150 lub 151 kk.

Skazani za przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece, tj. z Rozdziału XXX i XXXI (art. 197—202) kk, stanowili wśród młodocianych zupełnie nieznaczną grupę 60—80 osób rocznie, gdy wśród ogółu dorosłych byli oni reprezentowani wielokrotnie liczniej. W 1955 i 1957 r. 65—70% skazanych za te przestępstwa było w wieku 25—39 lat.

Za złośliwe uchylanie się od obowiązku alimentacyjnego (art. 201 kk) skazanych zostało 96—97% osób. Spośród pozostałych większość pociągnięta została do odpowiedzialności za bigamię (art. 197 kk); osób takich było w 1955 r. — 137 (w tym 6 młodocianych), a w 1957 r. — 111 (w tym również 6 młodocianych).

Przestępstwa polityczne — to czyny z art. 111 kk, art. 30—34 mkk i z ustawy z 29. XII. 1950 r. o obronie pokoju (Dz. U. nr 58, poz. 521), jak również z art. 1—16, 8—18 mkk i art. 85—88 kk WP (obecnie art. 78—81). Jak wiadomo, te dwie ostatnie grupy przestępstw znalazły się we właściwości sądów powszechnych dopiero od 1. V. 1955 r.¹ i dlatego informacje o grupie skazanych za przestępstwa polityczne pochodzące z okresu lat 1951—1954, a częściowo również z 1955 r., uznać trzeba za fragmentaryczne i zupełnie nieporównywalne z danymi z 1957 r. W informacjach z 1957 r. uderza zwłaszcza fakt, że na 377 osób skazanych za przestępstwa polityczne było młodocianych aż 102 (27%).

Należy jednak podkreślić, iż ok. $\frac{2}{3}$ skazanych sprawców tych przestępstw politycznych odpowiadało z art. 4 mkk, tj. za nielegalne posiadanie broni, przy czym w znacznej większości (203 na 284) uznano te przestępstwa za przypadki mniejszej wagi, kwalifikując je z § 2 tego przepisu. Nie były to więc przestępstwa polityczne w ścisłym tego słowa znaczeniu.

4. Powyższe rozważania, odnoszące się do danych o strukturze przestępczości młodocianych, zmierzały przede wszystkim do wykazania różnic między przestępczością

¹ Por. art. 9 ustawy z 5. IV. 1955 r. o przekazaniu sądom powszechnym dotychczasowej właściwości sądów wojskowych w sprawach karnych osób cywilnych, funkcjonariuszów organów bezpieczeństwa publicznego, Milicji Obywatelskiej i Służby Więziennej (Dz. U. nr 15, poz. 83).

Tablica C

Dorośli i młodociani skazani w 1937, 1951 i 1957 r. za przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego

Skazani za popełnienie przestępstw przeciwko	1937 ¹				1951				1957			
	dorośli		młodociani (17—21 lat)		dorośli		młodociani (17—20 lat)		dorośli		młodociani (17—20 lat)	
	1. bezwz.	%	1. bezwz.	%	1. bezwz.	%	1. bezwz.	%	1. bezwz.	%	1. bezwz.	%
Ogółem	349 025	100	70 019	100	117 508	100	21 747	100	143 682	100	22 373	100
Mieniu ²	175 407	50,3	43 601	62,3	50 461	43,0	13 382	61,5	64 724	45,3	12 733	56,9
Życiu i zdrowiu ³	27 300	7,8	6 931	9,9	9 210	7,8	1 797	8,3	13 899	9,6	2 599	11,6
Moralności	1 389	0,4	291	0,4	966	0,8	166	0,8	713	0,5	134	0,6
Politycznych	2 889	0,9	853	1,2	243 ⁴	0,2	32 ⁴	0,1	377	0,3	102	0,5
Innych	142 040	40,6	18 343	26,2	56 628 ⁵	48,2	6 370 ⁵	29,3	63 969	44,3	6 805	30,4

¹ Informacje zaczerpnięte z pracy D.Żochowskiego: *Sądowa statystyka...*, j. w., tablica 13 (między s. 242 a 243). W tablicy C w porównaniu ze wspomnianymi danymi nie uwzględniono skazań nieletnich w wieku 13—16 lat, skazań za szpiegostwo i za lekkie uszkodzenie ciała (ścigane z oskarżenia publicznego).

² Bez paserstwa, które zaliczono do grupy innych przestępstw.

³ Bez skazań z art. 237 i 239 kk.

⁴ Dane niemiarodajne, bez skazań sądów wojskowych.

⁵ Bez skazań z art. 255 i 256 kk (ściganych z oskarżenia publicznego). Skazanie za te przestępstwa w przypadkach, gdy sprawa toczyła się z oskarżenia prywatnego, nie zostały oczywiście w tablicy C w ogóle uwzględnione.

młodocianych a przestępczością dorosłych. Obecnie dokonamy próby zorientowania się choćby w najogólniejszych zarysach, w jakim stopniu omawiane powyżej dane różnią się od analogicznych informacji dotyczących okresu przedwojennego, z roku 1937. Zawiera je tablica C.

Porównania danych przedwojennych i z lat 1951 i 1957 nastęrczają już chociażby ze względów formalnych ogromne trudności, stąd materiał, którym rozporządzamy, jest w zestawieniu z wiadomościami zawartymi w tablicy 11 nad wyraz skromny i umożliwia poczynienie tylko bardzo niewielu uwag.

Podobnie jak w latach 1951—1957 i w 1937 r. skazania za przestępstwa przeciwko mieniu zajmowały w strukturze przestępczości młodocianych wyraźnie większe miejsce niż w strukturze przestępczości dorosłych. Tym niemniej, ogólnie biorąc skazani za przestępstwa przeciwko mieniu byli w 1937 r. stosunkowo liczniejsi niż w 1951 czy 1957 r. i obejmowali połowę wszystkich karanych dorosłych i bez mała $\frac{2}{3}$ młodocianych.

Tę samą prawidłowość widać również w przypadku skazań za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu: było ich stosunkowo więcej wśród młodocianych niż wśród wszystkich dorosłych. Interesujący jest jednak fakt, że odsetek przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu był zarówno u młodocianych, jak i u dorosłych wyraźnie większy w 1957 r. niż w 1937 r.

Skazania za przestępstwa przeciwko moralności były w stosunku do ogólnej ilości skazań również w 1937 r. bardzo nieliczne; zajmowały one w tym roku jeszcze skromniejsze miejsce w strukturze skazań niż w 1957 r. a zwłaszcza 1951 r.

Próba przekonania się, jakie różnice występowały w strukturze przestępczości młodocianych i dorosłych w niektórych krajach europejskich, nastęrczała jeszcze większe trudności niż przy zestawieniu danych naszej obecnej statystyki sądowej z odpowiednimi danymi z 1937 r. Ograniczyliśmy się z konieczności do paru tylko grup przestępstw powtarzających się najczęściej w różnych statystykach przestępczości. Odpowiednie liczby względne, informujące o tym, jaka część ogółu skazanych dopuściła się przestępstw zaliczonych do wyróżnionych grup, zawiera tablica D¹.

Tablica D

Struktura przestępczości młodocianych i dorosłych w niektórych krajach
(liczby względne)

Skazani za przestępstwa przeciwko:	Jugosławia 1956 r. ²		Anglia i Walia 1954 r. ³		NRF 1955 r. ⁴		Norwegia 1954 r. ⁵	
	dorośli (18 i więcej lat)	młodo- ciani (18—20 l.)	dorośli (17 i więcej lat)	młodo- ciani (17—20 l.)	dorośli (18 i więcej lat)	młodo- ciani (18—20 l.)	dorośli (18 i więcej lat)	młodo- ciani (18—20 l.)
Ogółem	100	100	100	100	100	100	100	100
Mieniu	20,7	20,1	83,3	83,3	23,6	28,2	62,7	70,5
Życiu i zdrowiu	23,2	37,4	5,8	6,4	22,3	23,9	x	x
Seksualne	} 56,1	} 42,5	5,9	6,1	2,5	1,9	8,1	7,0
Inne			5,0	4,2	51,6	46,0	29,2 ⁶	22,5 ⁶

¹ Podane w niej liczby względne należy rozumieć w ten sposób, że taka a taka część dorosłych i młodocianych spośród ogółu karanych w danym kraju osób skazana

W strukturze przestępczości młodocianych nie we wszystkich więc krajach, z których pochodzą przytoczone dane, stosunkowo liczniej reprezentowane były skazania

za przestępstwa przeciwko mieniu: faktu tego nie można bowiem stwierdzić w Jugo-

sławii, słabo zaznaczony był w NRF, natomiast występował on wyraźnie w Anglii i Walii oraz w Norwegii. Ze skazanymi za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu względnie częściej spotykamy się wśród młodocianych niż wśród dorosłych; natomiast z karanymi za przestępstwa seksualne było odwrotnie. Warto też zwrócić uwagę na fakt, iż młodociani skazani za „inne przestępstwa” byli reprezentowani w statystykach sądowych wszystkich wymienionych krajów stosunkowo rzadziej niż dorośli.

5. Obecnie przechodzimy do omówienia struktury przestępczości młodocianych w poszczególnych rocznikach wieku, opierając się na danych z 1957 r.

Liczby skazań, które zawiera tablica 16, wskazują na istnienie dwóch tendencji w zakresie zmian w udziale karanych za przestępstwa należące do poszczególnych grup w ogólnej liczbie młodocianych, gdy przechodzi się od młodszych do coraz starszych roczników. Podczas gdy w jednych grupach przestępstw liczby względne karanych młodocianych wzrastają wraz z wiekiem, to w innych raczej maleją.

Pierwsza z tych tendencji zarysowuje się w przeważającej większości grup przestępstw, przy czym wzrost ten zaznaczał się w wielu przestępstwach bardzo wybitnie (przeciwko władzom i urzędom, wolności i godności życia i zdrowiu, w przestępstwach gospodarczych i „innych”).

Druga ze wspomnianych tendencji — zmniejszanie się wraz z wiekiem udziału skazań za przestępstwa pewnych kategorii — zaznacza się w szczególności w grupie skazanych za przestępstwa przeciwko mieniu indywidualnemu, a również, choć w nieco mniejszym stopniu, w grupie skazanych za przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu oraz w ograniczonym zakresie i za przestępstwa przeciwko moralności.

została w określonym roku za czyny traktowane w tym kraju jako przestępstwa przeciwko mieniu, seksualne i przeciwko życiu i zdrowiu (lub zbliżone do nich grupy jak np. w sądowej statystyce jugosławińskiej: „infracciones contrę la vie et l'integritę corporalle”, czy angielskiej: „violence against the person”). Do tych samych grup przestępstw mogą więc być zaliczone w różnych krajach inne stany faktyczne.

²Statistički Godisnjak FNRJ 1958, Beograd 1958, Saverni zavod za statistiku; obliczone na podstawie tablicy 2 — 328, s. 291.

³Por. odsyłacz 2 do tablicy B. *Criminal Statistics England and Wales 1954*, j. w., obliczone na podstawie danych na s. XXXVI—XXXVII. Do przestępstw przeciwko mieniu zaliczono następujące grupy: „larcery”, „receiving, frauds and false pretences” i — co może budzić pewne zastrzeżenia — „breaking and entering”.

⁴Por. odsyłacz 2 do tablicy A. *Die Abgeurteilten und Verurteilten 1955...*, j. w.; obliczone na podstawie danych z tablicy 8, s. 12—13. Wśród dorosłych, którzy skazani zostali za „inne przestępstwa”, $\frac{2}{3}$ stanowili karani za przestępstwa drogowe, a wśród młodocianych — $\frac{3}{4}$.

⁵ Por. odsyłacz 4 do tablicy A.

⁶ W tym skazani za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu.

Tablica nr 18

Struktura przestępczości młodocianych skazanych w 1957 r. według wieku

Skazani za popełnienie przestępstw przeciwko	Młodociani ogółem		17-letni		18-letni		19-letni		20-letni	
	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%
Ogółem	26 053	100	5 097	100	6 718	100	7 873	100	6 365	100
Mieniu społecz.	6 655	25,6	1 559	30,6	1 800	26,8	1 874	23,8	1 422	22,3
Mieniu indywid.	6 600	25,3	1 583	31,1	1 813	27,0	1 873	23,3	1 367	21,5
Życiu i zdrowiu	5 874	22,5	969	19,0	1 493	22,2	1 917	24,3	1 495	23,5
Władzom i urząd, Gospodarczych	2 346	9,0	298	5,8	510	7,6	787	10,0	751	11,8
Wolności i godności	1 257	4,8	156	3,1	293	4,4	451	5,7	357	5,6
Dokumentom	771	3,0	124	2,4	170	2,5	229	2,9	248	3,9
Spraw. nieb. po w.	252	1,0	41	0,8	59	0,9	84	1,1	68	1,1
Moralności	373	1,4	39	0,8	108	1,6	131	1,7	95	1,5
Wymiarowi spraw.	134	0,5	44	0,9	39	0,6	26	0,3	25	0,4
Rodzinie i opiece	168	0,6	46	0,9	48	0,7	36	0,5	38	0,6
Politycznych	80	0,3	5	0,1	13	0,2	22	0,3	40	0,6
Innych przestępstw	102	0,4	21	0,4	22	0,3	37	0,5	22	0,4
	1 441	5,6	212	4,1	350	5,2	442	5,6	437	6,8

Dla zilustrowania obu tych tendencji, a zwłaszcza przekonania się o ich zasięgu poza grupą młodocianych, sporządzono tablicę 17.

Jak widać, skazani za przestępstwa przeciwko mieniu (w większości za kradzieże), którzy stanowili wśród 13—14-letnich $\frac{8}{10}$ do $\frac{9}{10}$ wszystkich skazanych, zajmowali w następujących rocznikach coraz mniejszą pozycję w strukturze przestępczości, chociaż ciągle jeszcze byli najliczniejszą grupą, znacznie przewyższającą pozostałe. Wśród 18—19-letnich skazani za przestępstwa przeciwko mieniu stanowili jeszcze około połowy wszystkich skazanych; zmniejszenie się ich udziału postępowało jednak nadal, chociaż już powoli: w grupach skazanych między 22 a 40 r. ż. za przestępstwa przeciwko mieniu skazywano jeszcze ok. 40%. Wszystkich karanych; w grupie 40—49-letnich stanowili oni 37% (1955 r.) i 35% (1957 r.), a wśród osób powyżej 50 lat — 33,1% (1955 r.) i 32,9% (1957 r.).

Zupełnie odmiennie przedstawiała się sprawa wielkości udziału skazań za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu w strukturze przestępczości karanych w poszczególnych grupach wieku. Wielkość tego udziału powiększała się znacznie na przełomie 14—15 lat i osiągała swój punkt najwyższy

Tablica nr 17

Skazani w 1955 i 1957 r. za przestępstwa przeciwko mieniu, kradzieże oraz przeciwko życiu i zdrowiu według wieku ¹

Wiek	19 5 5			19 5 7		
	skazani za przestępstwa			skazani za przestępstwa		
	przeciwko mieniu	kradzieże ²	przeciwko życiu i zdrowiu	przeciwko mieniu	kradzieże ²	przeciwko życiu i zdrowiu
Poniżej 13 lat	91,0	79,8	3,4	92,1	82,6	4,3
13 lat	88,9	77,6	4,8	91,2	83,6	4,2
14 lat	86,2	75,5	4,8	87,4	78,8	4,5
15 lat	79,7	68,4	6,9	81,3	73,7	8,0
16 lat	74,4	63,4	9,4	76,5	68,6	10,2
17 lat	58,5	50,6	17,0	61,6	52,9	19,0
18 lat	52,7	43,4	19,3	53,8	44,3	22,2
19 lat	48,4	40,6	21,4	47,1	38,2	24,3
20 lat	45,1	37,1	21,0	43,8	36,0	23,5
21 lat	45,0	36,9	17,9	43,0	35,6	21,0
22—24 lata	41,6	33,3	20,1	41,2	33,0	21,0
25—29 lat	41,7	32,6	16,4	40,2	32,2	18,2

prawdopodobnie u 19—20-letnich. Pewien spadek rozmiarów tego udziału, jaki można zaobserwować w dalszych grupach wieku, jest już bardzo nieznaczny: w 1955 r. skazani za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu stanowili wśród 30—39-letnich — 15,3%, wśród 40—49-letnich — 14,7%, a wśród liczących ponad 50 lat — 13,9%. Odpowiednie liczby dla 1957 r. przedstawiały się następująco: 18,5%, 19,3% i 17,5%.

Różnice w strukturze przestępczości młodocianych kobiet i mężczyzn uwidocznione są w tablicy 18.

Wobec poważnej przewagi ilościowej skazanych mężczyzn nad kobietami, struktura przestępczości ogółu karanych młodocianych (patrz tablica 11) jest w dużej mierze po prostu strukturą przestępczości młodocianych mężczyzn. Jest więc rzeczą zrozumiałą, że obecnie zajmujemy się przede wszystkim strukturą przestępczości kobiet.

Zacniemy od grupy osób skazanych za przestępstwa przeciwko mieniu. Stanowiły one wśród kobiet stale stosunkowo nieco mniejszą grupę niż wśród mężczyzn, z tym jednak, że u kobiet przeważały — i to za każdym rokiem coraz wyraźniej — skazane za przestępstwa przeciwko mieniu indywidualnemu, gdy u mężczyzn — raczej karani za zbrodnie i występki, których przedmiotem były zamachy na mienie społeczne.

¹ W odsetkach ogółu skazanych w danej grupie wieku.

² W tym również zagarnięcie mienia społecznego.

Struktura przestępczości młodocianych mężczyzn i kobiet skazanych w 1951, 1955 i 1957 r.

Skazani za ^popelnienie przestępstw przeciwko:	1951				1955				1957			
	mężczyźni		kobiety		mężczyźni		kobiety		mężczyźni		kobiety	
	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%
Ogółem	18 450	100	4 715	100	26 518	100	7 200	100	22 023	100	4 030	100
mieniu społecznemu	} 11 270	} 61,1	} 2 688	} 57,0	7 378	27,8	1 79	24,7	5 877	26,7	778	19,3
mieniu indywidualnemu					6 545	24,7	1 876	26,1	5 430	24,7	1 170	29,0
życiu i zdrowiu	2 410	13,1	322	6,8	6 452	24,3	344	4,8	5 602	25,4	272	6,7
władzom i urządóm	1 764	9,6	178	3,8	2 140	8,1	201	2,8	2 149	9,8	192	4,8
gospodarczych	687	3,7	736	15,6	1 143	4,3	1 825	25,3	522	2,4	735	18,2
wolności i godności	390	2,1	323	6,8	381	1,4	410	5,7	396	1,8	375	9,3
dokumentóm	533	2,9	211	4,5	395	1,5	292	4,1	155	0,7	97	2,4
sprowadź, niebezp. powsz.	197	1,1	38	0,8	521	2,0	31	0,4	351	1,6	22	0,5
moralności	150	0,8	16	0,3	196	0,7	24	0,3	128	0,6	6	0,1
wymiarowi sprawiedliwości	87	0,5	39	0,8	174	0,7	46	0,6	132	0,6	36	0,9
rodzinie i opiece	39	0,2	15	0,3	68	0,3	13	0,2	69	0,3	11	0,3
politycznych	29	0,2	3	0,1	75	0,3	2	0,0	99	0,4	3	0,0
innych przestępstw	894	4,8	146	3,1	1 050	4,0	357	5,0	1 113	5,1	333	8,3

Następną co do wielkości grupą skazanych kobiet były kobiety karane za przestępstwa gospodarcze (w 1955 r. była za nie skazana co czwarta młodociana). Nawet w liczbach bezwzględnych skazania za te przestępstwa były u kobiet znacznie liczniejsze niż u mężczyzn. Podobnie, choć już nie w tak wielkim zakresie, Wielokrotnie większe miejsce zajmowały w strukturze przestępczości kobiet niż mężczyzn skazania za przestępstwa przeciwko wolności i godności.

Za przestępstwa zaliczone do tych trzech grup, a więc przeciwko mieniu, gospodarcze i przeciwko wolności i godności, skazano w 1951 r. — 79,4% ogółu karanych młodocianych kobiet, w 1955 r. — 81,8%, a w 1957 r. — 75,8%.

Jeśli chodzi o pozostałe grupy skazanych, warto jeszcze zwrócić uwagę, że karani za przestępstwa przeciwko dokumentom zajmowali w strukturze przestępczości u kobiet poważniejsze miejsce niż u mężczyzn.

Skazani za przestępstwa, zaliczone do większości pozostałych grup, reprezentowani byli u młodocianych mężczyzn daleko liczniej niż u kobiet.

V. RECYDYWA MŁODOCIANYCH

Mówiąc o młodocianych (czy dorosłych) recydywistach, mamy na myśli osoby skazane w danym roku kalendarzowym, które były już poprzednio co najmniej raz karane niezależnie od rodzaju popełnionych przestępstw. Zanim omówimy materiał liczbowy dotyczący recydywistów, należy wspomnieć o licznych niestety brakach rejestracji skazań, które powodują, iż posiadane wiadomości o recydywie są jedynie fragmentaryczne. O zakresie rejestracji skazań była już mowa poprzednio¹, należy jednak przypomnieć o dwóch związanych z nim kwestiach.

Pierwsza z nich — to sprawa informacji o skazaniach z okresu, gdy młodociani (czy też dorośli) byli jeszcze nieletnimi. Tylko w przypadkach skazania nieletniego na umieszczenie w zakładzie poprawczym ciąży na sądzie obowiązek przesłania do rejestru skazanych karty karnej (niezależnie od karty rejestracyjnej). Na skutek tego uwidoczniła jest w rejestrze skazanych tylko część skazań nieletnich, która w latach 1952—1957 wynosiła jedynie ok. 30% ogółu ich skazań². Nie potrzeba uzasadniać, że okoliczność, iż nie można odtworzyć na podstawie danych z rejestru skazanych pełnego obrazu dawniejszych skazań, jest ogromnie niepomyślna dla badań problemu recydywy i stawia pod znakiem zapytania możliwość realizowania przez sądy prawidłowej polityki kryminalnej. Trzeba również

¹ Por. Wstęp.

² W przybliżeniu taką bowiem część nieletnich, względem których orzeczone zostały na środki wychowawcze lub poprawcze, skazywano w ciągu wspomnianych lat na umieszczenie w zakładzie poprawczym.

dodać, że karty odnoszące się do skazań na umieszczenie w zakładzie poprawczym nie pozostają długo w rejestrze: wycofywane są one „jeśli w okresie próby lub warunkowego zwolnienia (nieletniego nie nastąpiło odwołanie zawieszenia umieszczenia w zakładzie poprawczym lub warunkowego zwolnienia z zakładu poprawczego”¹. W pozostałych przypadkach, tj. zwolnienia z zakładu inna zasadzie art. 72 kk² (a więc w związku z ukończeniem przez wychowanka 21 roku życia), karty o skazaniach na umieszczenie w zakładzie poprawczym usuwa Się z rejestru z chwilą ukończenia przez karanego 21 roku życia³, chyba że przedtem został on skazany za nowe przestępstwo.

Drugą sprawą, wiążącą się z zakresem rejestracji skazań, jest kwestia przestępstw prywatno-skargowych — w drugiej połowie 1952 r. zaniechano rejestracji skazań za te występki za pomocą kart karnych⁴. Ma to dwojakiego rodzaju skutki. Po pierwsze, w przypadkach tego rodzaju nie zasięga się w ogóle informacji o ewentualnej karalności oskarżonego, a po drugie - skazania za te występki nie są uwzględniane ani przy ustalaniu czy dana osoba była kiedykolwiek karana, ani dla stwierdzenia stopnia recydywy—gdy jest ona recydywistą. Operowanie więc w niniejszej pracy odsetkiem recydywistów wśród ogółu skazanych, a nie odsetkiem poprzednio karanych wśród skazanych za przestępstwa ścigane tylko z oskarżenia publicznego, prowadzi do jego sztucznego obniżenia⁵.

Poprzednią karalność sprawcy ustala się poprzez skierowanie do rejestru skazanych odpowiedniego zapytania, ale możliwość uzyskania poprawnej odpowiedzi uzależniona jest oczywiście od tego, czy — jeśli takie poprzednie skazanie miało rzeczywiście miejsce — w rejestrze znajduje się odpowiednia karta karna. Może jej nie być zasadniczo z dwóch przyczyn: albo nie została w ogóle nadesłana, albo znajdowała się w rejestrze, lecz została

¹ Por. § 18 pkt 1 cytowanego już Rozporządzenia z 2. III. 1946 r. o rejestrze i statystyce osób skazanych, i § 57 pkt d również powoływanego Rozporządzenia z 10. IX. 1952 r. o rejestrze skazanych.

Oba wymienione rodzaje odwołań nie były bynajmniej bardzo częste: np. na 1 228 nieletnich osadzonych w ciągu 1957 r. w zakładach poprawczych 208 znalazło się w nich na skutek odwołania zawieszenia umieszczania w zakładzie, a 107 w rezultacie odwołania warunkowego zwolnienia z zakładu.

² W 1957 r. było takich przypadków 50.

³ Zgodnie z § 7 pkt e Rozporządzenia z 1952 r.; poprzednio — 25 roku życia.

⁴ Z wyjątkiem przypadków, gdy prokurator objął oskarżenie w trybie art. 65 kpk, co jest zresztą oczywiste wobec tego, że sprawa nie toczy się wtedy z oskarżenia prywatnego lecz publicznego.

⁵ Analizę materiału dotyczącego recydywy w latach 1951—1955, w którym wyeliminowane zostały skazania za przestępstwa prywatno-skargowe, znaleźć można w artykule J. Szczuckiego: *Recydywa w świetle statystyki*, „Nowe Prawo”, 1957, nr 5, s. 74—81. Dokonanie analogicznych przeliczeń na materiale odnoszącym się do samych młodocianych (a nie ogółu skazanych) nie jest niestety możliwe.

z niego usunięta. Jak poważne były braki w nadsyłaniu kart karnych, zorientować się było można na podstawie danych zawartych w tablicy 1

Jeśli chodzi o usuwanie kart z rejestru, to abstrahując od przypadków związanych np. z upływem pewnej, dość zresztą znacznej ilości lat od chwili skazania², ze śmiercią skazanego, zatarciem skazania przez sąd lub w drodze łaski, które nie mają z interesującego nas w tej chwili punktu widzenia poważniejszego znaczenia, zwrócić trzeba uwagę na eliminowanie z rejestru kart karnych w przypadkach upływu okresu zawieszenia kary pozbawienia wolności (bez zarządzenia jej wykonania) i na skutek zatarcia skazania przez amnestię.

Pierwsze z nich następuje w 6 miesięcy po zakończeniu okresu próby³. W związku z tym wycofuje się z rejestru skazanych corocznie wielkie ilości kart, pamiętać bowiem trzeba, że w bardzo znacznej części wyroków skazujących na kary pozbawienia wolności sąd zawiesza wykonanie tej kary⁴. Ustalenie, czy sprawca był już kiedyś karany, jeśli wykonanie tej kary mu zawieszono, nie jest więc możliwe w rejestrze po upływie okresu zawieszenia i następujących po nim 6 miesiącach.

Druga ze wspomnianych powyżej przyczyn usuwania kart z rejestru — zatarcie skazania przez amnestię⁵ — nie miała dotychczas tak zasadniczego znaczenia, jak w 1956 r. w związku z ustawą amnestyjną⁶, w rezultacie której wycofano z rejestru skazanych ogromne ilości kart⁷.

¹ Zgodnie z tymi danymi w ciągu lat 1951—1955 i 1957 r. nie zostało poddanych symbolizacji na skutek nienadesłania w odpowiednim terminie ok. 179 000 kart. Przyjmując, że z wielkim opóźnieniem nadesłano z sądów jeszcze 12 000 kart — co jest zresztą szacowane bardzo optymistycznie — a ponadto odejmując od tej liczby 27 000 (ewentualne karty statystyczne), można przyjąć, że w rejestrze nie było w ogóle danych aż o ok. 160 000 skazań z lat 1951—1955 i z 1957 r.

² W przypadkach kar pozbawienia wolności — 15, 20 i 25 lat, w zależności od długości orzeczonej kary; w przypadkach skazania wyłącznie na grzywnę — po 5 latach. Usunięcie karty następuje tylko wówczas, gdy okresy te upłyną wobec wszystkich zarejestrowanych skazań danej osoby (por. § 6 Rozporządzenia z 10. IX. 1946 r.).

³ Por. art. 64 kk i § 7 pkt o Rozporządzenia z 10. IX 1952 r.

⁴ Tak np. w 1955 r. wykonanie kary zawieszono wobec ok. 40% wszystkich skazanych osób (por. *Rocznik Statystyczny 1957*, Warszawa 1957, tablica 13 [479], s. 401), a w 1957 r. nawet wobec ok. 46% skazanych (por. *Rocznik Statystyczny 1958*, Warszawa 1958, tablica 15 [529], s. 470).

⁵ Trzeba też wspomnieć o innym jeszcze rezultacie wydawania ustaw amnestyjnych o wielkiej ilości ustalonych przestępstw (i ich przypuszczalnych sprawców), w związku z którymi toczyło się lecz nie zostało zakończone postępowanie karne, a których sprawcy nie zostają następnie skazani; wielu z nich bez wątpienia powiększyłyby szeregi recydywistów.

⁶ Por. art. 2 pkt 1 w związku z art. 1 ustawy z 27. IV. 1956 r. o amnestii (Dz. U. nr 11, poz. 57).

⁷ Można jeszcze wymienić trzecią przyczynę: brak dostatecznej sprawności w pracy rejestru skazanych w odszukiwaniu w kartotece kart karnych. Wobec niedostatecznej

Ponieważ za pierwsze lata (badanego okresu, jak i za 1957 r. nie udało się uzyskać materiału dotyczącego recydywy młodocianych, w rozdziale tym omówione zostaną tylko informacje odnoszące się do lat 1954—1955. Zwrócona w nim będzie uwaga przede wszystkim na różnice dotyczące recydywy, występujące w ramach poszczególnych grup skazanych, wyodrębnionych według kryterium wieku i płci. Dane bowiem o ilości recydywistów i o stopniu recydywy trudno uznać za miarodajne nawet w przybliżeniu.

Według tych danych w 1954 r. wśród ogółu skazanych dorosłych (189 591) miało być poprzednio karanych tylko 29 930, tj. 15,4% ¹, a wśród młodocianych (31 442) jedynie 3 348, tj. 10,6%. W 1955 r. liczby te uległy pewnemu nieznacznemu zwiększeniu: wśród 207 134 skazanych dorosłych recydywistami miało być 35 596 osób (17,2%)², a na 33 718 skazanych młodocianych przypadać miało 4 319 poprzednio karanych (12,8%)³.

Dane dotyczące udziału recydywistów wśród skazanych nieletnich, młodocianych i dorosłych mężczyzn i kobiet zawiera tablica 19.

Nieletni, młodociani i dorośli recydywiści

Wiek	Skazani			
	Ogółem		w tym recydywiści	
	1. bez.	%	1. bez.	%
poniżej 13 lat	4 593	100	629	13,7
13—16 lat	11 714	100	2 195	18,7
17—20 lat	33 718	100	4 319	12,8
21—24 lat	29 805	100	5 702	19,1
25—29 lat	40 266	100	9 082	22,6
30—39 lat	46 571	100	9 064	19,5
40 i więcej lat	60 774	100	7 429	13,1

ilości zatrudnionych pracowników i stałego przeciążenia pracą, niejednokrotnie o karalności udziela się informacji mylnych.

¹ Biorąc pod uwagę tylko skazanych za przestępstwa publiczno-skargowe (ogółem 159 482 osoby, w tym 28 585 recydywistów) — odsetek ten wzrósłby do 17,4%. Por. J. Szczucki: *Recydywa w świetle statystyki*, j. w., s. 75.

² Biorąc pod uwagę tylko skazania za przestępstwa publiczno-skargowe (170 463 osoby, w tym 33 256 recydywistów) odsetek ten wzrósłby do 19,5%. Por. J. Szczucki; j. w., s. 75.

³ Dane te odbiegają daleko od rozmiarów recydywy rejestrowanej w statystykach sądowych innych krajów. Według polskiej statystyki sądowej za rok 1937 odsetek recydywy wynosił 31% wśród ogółu dorosłych, a 27% wśród młodocianych (17—21 lat). Por. D. Zochowski: *Sądowa statystyka*, j. w., s. 243 i 245.

Dane zawarte w powyższej tabelicy ujawniają, jak bardzo zasadnicze znaczenie ma fakt, iż nie posiadamy możliwości ustalenia w rejestrze skazanych poprzednich skazań młodocianych i w ogóle dorosłych z okresu, gdy byli jeszcze nieletnimi. Okazuje się bowiem, że odsetek recydywistów był wśród nieletnich ¹ w wieku 13—16 (a wśród chłopców nawet poniżej 13 lat) znacznie wyższy od odsetka poprzednio karanych wśród skazanych młodocianych ².

Nic więc dziwnego, że młodociani Wśród wszystkich wyróżnionych grup dorosłych stanowili tę grupę, która odznaczała się najniższym odsetkiem recydywy (wyjątek stanowiły tylko młodociane kobiety).

Jest rzeczą interesującą, że, w miarę przechodzenia do coraz starszych grup wieku, zwiększanie się, a następnie zmniejszanie udziału recydywistów wśród ogółu skazanych w danym wieku przebiegało inaczej u mężczyzn niż u kobiet. O ile bowiem najwyższy odsetek recydywistów padał u mężczyzn na grupę 25—29-letnich (w której to grupie co czwarty skazany już był poprzednio), a wśród 30—39-letnich był wyższy niż wśród

Tablica nr 19

skazani w 1955 r. (według wieku i płci)

Mężczyźni				Kobiety			
ogółem		w tym recydywiści		ogółem		w tym recydywiści	
1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%
4 309	100	609	14,1	284	100	20	7,0
10 459	100	2 076	19,9	1 262	100	119	9,0
26 518	100	3 694	13,9	7 200	100	625	8,7
22 888	100	4911	21,5	6917	100	791	11,4
32 596	100	8315	25,5	7 670	100	767	10,0
35 717	100	8 125	22,7	10 854	100	939	8,7
41 658	100	6 372	15,3	19 116	100	1 057	7,0

21—24-letnich, to wśród kobiet najwyższy odsetek recydywistek przypadł na grupę wieku 21—24 lat.

¹ Należy przy tym zaznaczyć, że również dane o recydywie nieletnich są w znacznym stopniu zaniżone.

² Jeszcze dobitniej ukazują to odsetki obliczone dla poszczególnych roczników; np. w 1955 r. wśród skazanych chłopców w wieku 13 lat recydywistami było 22%, wśród 14-letnich 20%, 15-letnich 19% i 16-letnich 19%; natomiast wśród 17-letnich było poprzednio karanych tylko 9%, 18-letnich 12%, 19-letnich 15% i 20-letnich 20%.

Analogiczne dane dla dziewcząt kształtowały się następująco: wśród 13-letnich 8%, 14-letnich 10%, 15-letnich 10% i 16-letnich 9%; wśród młodocianych kobiet: 17-letnich 5%, 18-letnich 8%, 19-letnich 10%, 20-letnich 11%.

Dane o stopniu recydywy wśród dorosłych i młodocianych przedstawiały się następująco:

Tablica nr 20

Stopień recydywy skazanych w 1954 i 1955 r. dorosłych i młodocianych

1.

Poprzednio karani:	19 5 4				19 5 5			
	dorośli		młodociani		dorośli		młodociani	
	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%
Ogółem	29 930	100	3 348	100	35 596	100	4 319	100
1 raz	17 853	59,7	2 427	72,4	20 915	58,7	3 165	73,3
2 razy	5 700	19,0	612	18,3	6 989	19,6	738	17,1
3 razy	2 863	9,6	190	5,7	3 401	9,6	258	6,0
4 razy	1 378	4,6	73	2,2	1 697	4,8	88	2,0
5 i więcej razy	2 136	7,1	46	1,4	2 594	7,3	70	1,6

2.

Poprzednio karani:	19 5 4						19 5 5					
	dorośli			młodociani			dorośli			młodociani		
	1. bez.	%	%	1. bez.	%	%	1. bez.	%	%	1. bez.	%	%
Ogółem	29 930	100		3 348	100		35 596	100		4 319	100	
za takie samo przest. og.	9 425	31,4	100	1 309	39,1	100	11 611	32,6	100	1 642	38,0	100
za takie samo przest. 1 raz	6 340		67,3	1 027		78,5	7 895		68,0	1 314		70,0
za takie samo przest. 2 razy i więcej	3 085		32,7	282		21,5	3 716		32,0	328		30,0

Jak widzimy, dane statystyczne dotyczące stopnia recydywy młodocianych i dorosłych nie wskazują na to, by w r. 1955 w stosunku do r. 1954 zaszyły jakieś istotne zmiany. Najliczniej wśród recydywistów reprezentowana jest grupa dwukrotnie karanych (oznaczona w tablicy 20 jako „poprzednio karani 1 raz”), z tym że jest ona znacznie liczniejsza wśród młodocianych niż wśród ogółu dorosłych.

W drugiej części tablicy 20 podane zostały informacje odnoszące się do poprzednio karanych „za takie samo przestępstwo”. Recydywista jest za takiego uważany wówczas, gdy artykuł ustawy karnej, na podstawie którego został on w „obecnej” sprawie skazany, pokrywa się ściśle z arty-

kułem, w związku z którym skazano go w sprawie poprzedzającej „obecną”. Nie jest to ujęcie recydywy jednorodnej, które można byłoby uznać choćby w części za zadowalające. Jeśli bowiem np. przestępca wielokrotnie karany uprzednio za kradzieże mienia indywidualnego skazany zostanie za przywłaszczenie, a następnie znów za kradzież mienia indywidualnego, to nie będzie on zaliczony do grupy karanych za „takie samo przestępstwo”; w obu bowiem przypadkach ostatnie poprzednie skazanie przypada formalnie na inne przestępstwo.

Udział osób karanych „za takie samo przestępstwo” jest wyraźnie większy wśród młodocianych recydywistów niż wśród ogółu dorosłych recydywistów. Jest to niewątpliwie związane z faktem, że w przestępczości młodocianych, mniej zróżnicowanej niż przestępczość dorosłych, szczególnie poważne miejsce zajmują kradzieże.

Kilka zasługujących na uwagę spostrzeżeń nasuwają dane o (terytorialnym rozsiewie recydywistów.

Jak już o tym była mowa, podział na skazanych, którzy dokonali przestępstw w mieście, i takich, którzy popełnili je na wsi, nie jest w naszej statystyce sądowej ścisły. Jego niedokładności, dzięki którym pewna część skazanych, należących w rzeczywistości do pierwszej z tych grup, zaliczona jest do drugiej, prowadzi raczej do zacierania istniejących między nimi różnic niż do ich powiększania. Tym bardziej więc zasługują na uwagę następujące informacje: w 1954 r. odsetek recydywistów wśród młodocianych skazanych za przestępstwa popełnione w mieście wynosił 13,6%, gdy na wsi zaledwie 7,1%, w 1955 r. odsetki te wynosiły odpowiednio 17,5% i 8,7%.

Nie mniej istotne różnice dały się zauważyć między poszczególnymi województwami: w niektórych spośród nich odsetek recydywistów był parokrotnie nawet większy niż w innych. Ponadto zasługuje na uwagę fakt, iż w tych województwach, w których odsetek ten był wysoki, był on wysoki we wszystkich grupach wieku, w tych zaś województwach, w których był niski, dało się to zaobserwować zarówno wśród młodocianych, jak i we wszystkich dalszych grupach dorosłych.

Najwyższym odsetkiem poprzednio karanych wśród skazanych młodocianych wyróżniała się w 1954 i 1955 r. Łódź (17,1% i 25,5%); w 1955 r. co 4 młodociany skazany za przestępstwo popełnione w Łodzi był recydywistą. Warto dodać, że w Łodzi występował również najwyższy odsetek poprzednio skazanych wśród nieletnich (1954 r. — 30,2%, 1955 r. — 33%).

Bardzo wysoki odsetek poprzednio karanych (dane oczywiście niepełne!) można było stwierdzić w Warszawie (12,8% i 18,9%), w woj. katowickim (16,1% i 17,8%) i woj. wrocławskim (12,5% i 14,8%).

Najniższy odsetek młodocianych recydywistów zaznaczył się w woj. białostockim (5,9% i 4,9%), woj. kieleckim (5,3% i 6,6%), w woj. rzeszow-

skim (6,3% i 6,9%) i lubelskim (5,3% i 7,3%), a więc w najbardziej rolniczych województwach kraju.

Jak łatwo się domyślić, najczęściej reprezentowani są wśród recydywistów młodocianych i dorosłych w młodszych grupach wieku tacy, którzy karani byli tylko dwukrotnie; gdy np. wśród 17—20-letnich stanowili oni w 1955 r. ok. 72%, to wśród liczących powyżej 40 lat już tylko ok. 57%. W starszych grupach dorosłych recydywistów wzrasta oczywiście grupa wielokrotnie karanych. Interesujący jest jednak fakt, że jakkolwiek recydywiści występują wśród skazanych mężczyzn daleko częściej niż wśród kobiet, to jednak w grupie mężczyzn-recydywistów jest stosunkowo mniej 6-o i więcej razy karanych niż wśród kobiet-recydywistek¹.

Omówimy jeszcze pokrótce kształtowanie się recydywy w powiązaniu ze strukturą przestępczości na tle niektórych konkretnych stanów faktycznych z grupy przestępstw przeciwko mieniu oraz przeciwko życiu i zdrowiu.

Obliczeń dokonano w stosunku do skazanych w ciągu 1954 r. z art. 1 § 1 dekretu z 4. III. 1953 r., poz. 68 i art. 1 § 1 dekretu z 4. III. 1953 r., poz. 69, art. 257 § 1 i § 2 kk (osobno w przypadku gdy mienie było własnością społeczną i indywidualną), art. 265 kk, a następnie art. 240, 241, 237 i 239 kk. Uwzględniono również, jaką część wśród tych recydywistów stanowili karani już poprzednio „za takie samo przestępstwo”.

Najwyższy odsetek recydywistów występuje w 1954 r. wśród skazanych za kradzież mienia indywidualnego (art. 257 § 1). Przeciętnie na każdych 5 młodocianych karanych na podstawie tego przepisu 1 był poprzednio karany. Spośród tych recydywistów aż 78% karanych już było za kradzież mienia indywidualnego.

Stosunkowo wysoki procent recydywistów znajdujemy również wśród młodocianych skazanych za zagarnięcie mienia społecznego — sięga on 14—15%; połowa wśród nich karana już była dawniej za takie przestępstwa.

W pozostałych grupach skazanych, a więc za drobne kradzieże i za szalbierstwa, odsetek recydywistów był już daleko mniejszy.

Również mniejszy niż przeciętny był odsetek poprzednio karanych wśród skazanych za przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu (uwzględnione w tablicy 21)².

¹ Wśród mężczyzn recydywistów odsetek 6-o i więcej razy karanych wynosił w 1955 r.: w grupie 21—24-letnich — 5,4%, 25—29-letnich — 8,8%, 30—39-letnich — 8,0%, wśród mających powyżej 40 lat — 10,6%.

Wśród kobiet recydywistek odsetek 6-o i więcej razy karanych wynosił: w grupie 21—24-letnich — 6,4%, 25—29-letnich — 10,0%, 30—39-letnich — 11%, wśród mających powyżej 40 lat — 13,2%.

² Na uwagę zasługuje może jeszcze odsetek recydywistów wśród młodocianych zabójców — spośród 52 młodocianych skazanych w 1954 r. za zabójstwa 12 było poprzednio karanych.

Tablica nr 21

Młodociani recydywiści skazani w 1954 r. za niektóre przestępstwa przeciwko mieniu
i przeciwko życiu i zdrowiu

Skazani za przestępstwa z:	Skazani młodociani ogółem		Poprzednio karani		W tym za takie samo przestępstwo	
	1. bez.	%	1. bez.	%	1. bez.	%
Art. 1 § 1 dekr. z 4. III, 1953 r., poz. 68	1532	100	215	14,0	92	42,8
Art. 257 § 1 kk (społ.)	423	100	62	14,7	33	53,2
Art. 1 § 1 dekr. z 4. III, 1953 r., poz. 69	4501	100	256	5,7	98	38,3
Art. 257 § 2 kk (społ.)	66	100	5	7,6	3	60,0
Art. 265 kk	1099	100	80	7,3	18	22,5
Art. 257 § 1 kk (indyw.)	4953	100	1007	20,3	790	78,4
Art. 257 § 2 kk (indyw.)	645	100	56	8,7	45	80,4
Art. 240 kk	478	100	33	6,9	1	3,0
Art. 241 kk	881	100	62	7,0	7	11,3
Art. 237 kk	1284	100	114	8,9	9	7,9
Art. 249 kk	1402	100	99	7,1	11	11,1

Pamiętając o tym, że przedstawione powyżej dane o ilości recydywistów 1 stopnia recydywy są wybitnie zaniżone, nie należy oczywiście przywiązywać znaczenia do ich wysokości. Można natomiast przypuszczać, że ukazują one w przybliżeniu istotne różnice między recydywą skazanych za poszczególne rodzaje przestępstw. Dlatego też zasługuje na podkreślenie fakt, że bardzo wysoki odsetek recydywistów spotykamy wśród skazanych za kradzieże mienia indywidualnego i że przewyższa on o $\frac{1}{3}$ odsetek poprzednio karanych wśród skazanych za zagarnięcie mienia społecznego. Natomiast jakiegokolwiek wnioski na temat recydywy (zwłaszcza w związku z popełnieniem poprzednio takiego samego przestępstwa) w przypadkach skazań z art. 237 i 239 nie były uprawnione; wśród młodocianych skazanych z tych przepisów wielu było takich, przeciwko którym postępowanie toczyło się z prywatnego oskarżenia i o których dawniejszej karalności nie zasięgnięto wiadomości.

Publikowane w niniejszym tomie Archiwum wyniki badań 100 młodocianych recydywistów, którzy byli uprzednio karani sądownie tylko 1 lub 2 razy, uwidoczniają prawdziwe oblicze recydywy młodocianych w sposób niezmiernie przekonywujący. Stanowią one zarazem ważny przyczynek do omawianych tutaj kwestii, związanych z niemiarodajnością danych o recydywie znajdujących się w statystyce sądowej.

